

เสมอภาค สิทธิ และเสรีภาพ

4.1 เสมอภาคในทัศนะปรัชญาประชาธิปไตยและพุทธศาสนา

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของแนวคิดปรัชญาประชาธิปไตย คือ ประชาชนทุกคนในรัฐมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ตลอดจนมีสิทธิ เสรีภาพ ในขอบเขตของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

การยอมรับในความเท่าเทียมกันของคน คือ ความเสมอภาคตามกฎหมายและการเมือง หมายถึงว่า คนทุกคนควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติ มีสิทธิ เสรีภาพ ทางการเมืองและโอกาสต่าง ๆ ที่จะใช้ชีวิตในสังคมอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ กำเนิด เพศ หรือฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม ความเสมอภาคนี้หมายถึงการได้รับโอกาสในการแสวงหา การศึกษา และการทำงานที่เท่าเทียมกัน แห่งของประชาธิปไตยที่ว่า ทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมายเช่นที่ว่า ทุกคนไม่ว่าจะเป็น นายก. นายข. เป็นคนรวย คนจน เป็นชาวนาหรือเจ้าพระยาก็ตาม จะมีความเป็นคนเท่ากัน เป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน มีส่วนทำประโยชน์แก่ประเทศเจริญก้าวหน้า หรือประสบความหายนะได้เท่ากัน เมื่อทำผิดในกรณีเดียวกันย่อมได้รับการลงโทษเท่ากัน ไม่มีการยกเว้นหรือลดหย่อน เหล่านี้เป็นต้น ถือเป็นความเสมอภาคในแง่กฎหมายของปรัชญาประชาธิปไตย เมื่อเราหันมาพิจารณาคุณค่าสอนในทางพุทธศาสนาเราจะเห็นได้ว่า มีหลายสิ่งหลายอย่างสอดคล้องเข้ากันได้กับหลักข้างต้นของประชาธิปไตย เช่น เกี่ยวกับความเสมอภาคในโอกาส ทางพุทธศาสนาในพระวินัยปิฎก ได้มีการแสดงนัยของความเสมอภาคทางโอกาสอันไว้อย่างแจ่มชัด เช่น เกี่ยวกับกรณีการรับคนเข้าในรรมวราชของพุทธศาสนา รับบุคคลเข้าเป็นบรรพชิตนั้นพุทธศาสนาไม่มีการเลือกชั้น วรรณะ ว่าเป็นใคร มาจากไหน หากให้ความเสมอภาคและโอกาสต่อมนุษย์ทุกคนเท่ากัน หากมีความตั้งใจจริงและมีคุณสมบัติครบองค์ที่กำหนด หรือในกรณีของความเสมอภาคอย่างแท้จริงทางพุทธศาสนา ได้มีพุทธพจน์ที่ตรัสไว้เกี่ยวกับความเสมอภาคของบุคคล มีใจความว่า

สัตว์ทั้งหลาย (เป็นเพื่อนรวมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ควบกันทั้งหมดทั้งสิ้น) นั้นคือ พวกทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการเกิดมามีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ในการที่ต่างก็เป็นสัตว์โลกด้วยกัน คือ ในแง่ของการพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว ทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ในการที่เกิดมาแล้วต้องไปประสบกับความทุกข์และความทุกข์ ในโลกนี้มันเป็นความเสมอภาคที่ติดมากับธรรมชาติของมนุษย์เลย และดูเหมือนเป็นความเสมอภาคที่เน้นรับผลแห่งการกระทำ คือ แง่ขานต์ (Passive) แต่ในทางประชาธิปไตยนั้นดูเหมือนเน้นความเสมอภาคในแง่ของการกระทำ (Active) มากกว่า

ตัวอย่างทางประชาธิปไตย เช่น นาย ก. แม้จะเป็นคนยากจน ไม่มีสกุลรุนชาติ ไม่ได้เป็นคนมีการศึกษาคดี หรือใด ๆ หากแต่ในทางกฎหมาย นาย ก. มีความเสมอภาคเท่าเทียมกับ นาย ข. ซึ่งเป็นมหาเศรษฐี มีเชื้อชาติ มีการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น ฉะนั้น นาย ก. ไปศาลก็มีความผิดเท่ากับ นาย ข. ไปศาล ถือเป็นความเสมอภาคในทางกฎหมายในแง่ของการมีสิทธิที่จะกระทำการใดหนึ่ง และในแง่ของการรับผลแห่งการกระทำนั้นเท่ากัน ส่วนในทางพุทธศาสนา นาย ก. และ นาย ข. ต่างก็เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ควบกันทั้งหมดทั้งสิ้น มันไม่ใช่เป็นเพียงความเสมอภาคในทางกฎหมาย คือในแง่ของความเสมอภาคในการที่จะกระทำและรับผลแห่งการกระทำเท่านั้น หากแต่ยังเพ่งเล็งไปถึงว่าเป็นความเสมอภาคกันมาแต่ทาง "ธรรมชาติ" เลยว่า "ทุกคน" ต่างก็มีสภาพเหมือนกัน หากแต่เรามองไม่ลึกถึงความจริงนั้น จึงทำให้ไปคิดแตกต่างกันว่าเป็นเขาเป็นเรา นาย ข. สูงส่งกว่า นาย ก. มีเกียรติกว่า นาย ก. หรืออะไรต่าง ๆ ซึ่งเป็นการมองกันในทางสังคมเราไปโศกและความหมายกับมันเอง หากแต่ความจริงแล้ว นาย ก. นาย ข. นาย ฮ. ต่างก็มีความเสมอภาคกันในความเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ ที่ต้องมี เกิด แก่ เจ็บ ตาย เท่ากัน เช่นในอัมพวันสูตร พระไตรปิฎกเล่ม 9 ที่มณีกาย พระพุทธเจ้าทรงกล่าววว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่ากัน ไม่มีใครวิเศษกว่าใคร มาแต่กำเนิด หากแต่ต่อมามนุษย์มาแบ่งหน้าที่กันทำงานก็เกิดการแบ่งแยกเป็นเขา เป็นเรา เป็นนาย เป็นบ่าว มีเกียรติ ไม่มีเกียรติ คือเป็นท่านองการแบ่งตามแรงงานที่กระทำ (Division of Labor)

แล้วจึงเกิดเป็นทริมานะขึ้นมา เป็นต้น หรือคัง เซน ในอัครคัมภีร์¹ พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับ วาเสฏฐะ และภรรทวาชะพราหมณ์ ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงว่า

การที่พวกพราหมณ์ยกย่องวรรณะของตนเท่านั้น ว่าเป็นวรรณะชาว พวกอื่นเป็นวรรณะต่ำ พวกพราหมณ์เป็นผู้บริสุทธิ์ พวกอื่นไม่บริสุทธิ์นั้น เพราะมีใคร่ระลึกถึงเรื่องเก่า แท้จริงที่พวกพราหมณ์ว่าพวกตนเกิดจาก ปากพรหม เป็นโอรสของพรหมนั้นก็ไม่จริง เพราะพราหมณ์ทุกคนเกิดมาจากมารดาที่เป็นพราหมณ์ต้องตั้งครรรภ คลออกจากครรรภ ต้องคัมมนไม่มีอะไร เป็นพิเศษกว่าคนประเภทอื่น

ทุกคนไม่ว่าเกิดในวรรณะไหนก็อาจประกอบทางแห่งอกุศล คือ ทุจริต กาย วาจา ใจ ใดด้วยกัน อาจกเว้นทางแห่งอกุศล มีสุจริต กาย วาจา ใจ ใดด้วยกัน

ถูกอน วาเสฏฐะ และ ภรรทวาชะ ธรรมเท่านั้นเป็นของ ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ในปัจจุบันและอนาคต²

นั่นคือ เป็นการแสดงถึงความเสมอภาคอย่างแท้จริงจากธรรมชาติสุดของมนุษย์ ความมนุษย์นั้นจากเบื้องแรกไม่มีใครสูงส่งหรือต่ำต่อยกว่าใคร หากแต่มนุษย์มาทำการแบ่งแยกเกิด ทริมานะขึ้นมาเองจากการแบ่งแรงงานกันทำ และ**ถือยึด** ในหน้าที่การงานของตน ยกตนข่มผู้อื่น เหล่านี้เป็นต้น นั่นคือในทางประชาธิปไตย แกงกฎหมายไม่แตกต่างกัน แต่แง่ข้อเท็จจริงอาจต่าง กัน แต่ก็มีจุดมุ่งหมายพยายามไม่ให้ต่างกัน ส่วนทางพุทธศาสนา แกงความเป็นจริง ธรรมชาติไม่ ต่างกันแต่แง่ข้อเท็จจริงต่างกัน เพราะเรามองไม่ถึงซึ่งถึงความเป็นจริง จึงมีจุดมุ่งหมายให้เขา ถึงความจริง เพื่อให้ความต่างหมดไปเช่นกัน เมื่อบุคคลได้เล็งเห็นถึงความเสมอภาคที่เป็นแก่นแท้ ทางธรรมชาติของตัวเองแล้วจะทำให้เขากระทำต่อกันอย่างเสมอภาคไม่กตข่มเหง เบียดเบียน กันและกัน จึงจะเป็นความเสมอภาคอย่างแท้จริงที่ออกมาจากใจจริง

¹ สุต. ที. ปา. 11/51-71/87.

² คุรยตะเวียดใน สุตทิพ ปุณฺณานุภาพ, *op. cit.*, หน้า 128-129.

พุทธศาสนาจึงถือเป็นศาสนาที่ให้ความยุติธรรมและความเสมอภาคอย่างแท้จริง
 คำนึงถึงคุณสมบัติและการปฏิบัติเป็นตถะ เช่น การจะเป็นพระอรหันต์มุ่งที่การปฏิบัติธรรม ไม่
 ไคเนทวาทองเป็นชาย หญิง เพศ วัย หรือชนชั้นใดเลย ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนาเน้นที่ หลักการ
มากกว่าตัวบุคคล ใครก็ตามที่นำตัวเขาสู่หลักธรรมและเล็งเห็นธรรมแล้ว เขาผู้นั้นก็ใคร่ขอ
 ถูกทอง หรือแม้การบวชภิกษุก็จะได้รับความเคารพตามลำดับก่อนหลัง ไม่คำนึงว่าจะเป็นชาติ ชั้น
 วรณะใด ไท้อย่างไร นี่จึงถือได้ว่าเป็นการเคารพกันตามหลักการ นอกจากนี้พุทธศาสนาไม่ถือ
 ว่าตำแหน่งอะไร เช่น เทวดา หรือแม้พระพุทธเจ้าเองจะเป็นตำแหน่งลอย ๆ ที่มีไว้เพื่อผู้ใด
 ผู้หนึ่งโดยเฉพาะ จะต้องมียุติผลเพียงพอ คือผู้ได้รับตำแหน่งนั้นจะเป็นใครก็ได้ที่ลงมือประพฤ
 ติปฏิบัติที่ชอบตามควรแก่เหตุผล จึงจะได้รับความเช่นนั้น เพราะฉะนั้น นี้แสดงถึงหลักธรรมอันตรงไป
 ตรงมาที่ไม่มียุติพิเศษพิเศษใด ๆ แฝงอยู่เลย ดังนั้นหากเราได้เข้าใจความเป็นจริงเช่นนั้น ยอมรับ
 และพยายามปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับความเป็นจริงเหล่านี้จะก่อให้เกิดความเสมอภาคอย่างแท้จริง
 ในสังคมได้

"ความเสมอภาค" ของประชาธิปไตยและพุทธศาสนาจึงมีทั้งที่เหมือนกันและต่าง
 กัน ทั้งที่เหมือนกันคือ ทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในรูปลักษณะหนึ่ง หากแต่ความต่างอยู่
 ที่ว่า ความเสมอภาคทางประชาธิปไตยนั้น คำนึงเพียงในแง่ กฎหมาย ไม่ไคก้าวไปไกลถึงในทาง
 ความเป็นจริงใด ๆ หรือไม่ได้เป็นความเสมอภาคในทุกลักษณะ ดังเช่นที่ อับราฮัม ลินคอล์น
 (Abraham Lincoln) ไคกล่าวไว้ว่า "มนุษย์ไม่ได้เสมอภาคกันในทุกลักษณะ หากแต่
 มนุษย์เสมอภาคกันในสิทธิที่ไม่สามารถจะโอนต่อกันได้ นั่นคือ เสมอภาคกันในการที่แสวงหาชีวิต
 (Life) เสรีภาพ (Liberty) และการไคมาซึ่งความสุข (pursuit of Happiness)"¹
 หรือที่โรนัลด์ เจฟเฟอร์สัน (Thomas Jefferson) ไคกล่าวไว้ว่า "มนุษย์ถูกสร้างมาเท่ากัน"²
 นั้น การประกาศแมนเพื่อที่จะเป็นแรงบันดาลใจให้สภาวะของความเสมอภาคไคปรากฏออกมา
 มากเท่าที่จะเป็นไปได้ ตามแต่ที่สภาวะแวดล้อมจะพึงอำนวย เพราะถ้าไคได้เช่นนั้นจะเป็นสิ่ง

¹ Abraham Lincoln, "The Meaning of Equality," in Modern Political Thought, ed. by William Ebenstein (New York : Holt, Rinehart and Winston, c 1960), p. 245.

² Thomas Jefferson, "Declaration of Independence," in Modern Political Thought, ed. by William Ebenstein (New York : Holt, Rinehart and Winston, c (1960), p.136.

ประกันความสุขให้กับชีวิตของประชาชนทุกรูปทุกนามและทุกแห่ง ดังนั้น คำกล่าวว่ มนุษย์ถูก
สร้างมาเท่านั้น จึงเป็นคำกล่าวที่มุ่งให้เกิดผลบรรลุนิยามมากกว่าที่จะเน้นแสดงความเป็น
จริงหรือความเป็นไปได้ในปัจจุบัน ดังนั้น เนื่องจากความเสมอภาคทางประชาธิปไตยเป็นเช่นนั้น
เมื่อเกิดมีปัญหาที่คนไม่ยอมจะปฏิบัติให้เสมอภาคกันทางกฎหมาย การแก่งัดทำโดยมากกว่า ทั้งนี้
เพราะเป็นการแก่งัดและห้ามจากภายนอก เมื่อแปลออกนอกระทำให้ลวงละเมิด ความเสมอภาค
ของบุคคลอื่น อันทำให้สังคมมีปัญหาและวุ่นวายอยู่ได้เรื่อย ๆ แก่งัดไม่จบ เพราะไม่ทำให้
ประชาชนได้ตระหนักถึงลงไปถึงข้อเท็จจริงใด ๆ ว่า เราทุกคนมีความเสมอภาคกัน เพราะอะไร
ไม่ใช่เป็นแต่เพียงความเสมอภาคที่บัญญัติขึ้นมาตามกฎหมาย เพื่อความสงบสุขและประโยชน์ของ
การอยู่ร่วมกัน หากแต่ทางพุทธศาสนานั้น เน้นให้เห็นถึงความจริงเบื้องต้นสุดเลยว่า เป็นธรรม
ชาติของสิ่งมีชีวิต ของสัตว์ ของมนุษย์ที่มีความเสมอภาคกัน มิใช่เป็นเพียงความเสมอภาคที่กำหนด
ตราขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของทุกคน หรือเพื่อความสงบสุขในสังคมแบบประชาธิปไตยเท่านั้น หาก
แต่เป็นความเสมอภาคจากแก่นแท้ ของตัวมันเอง เป็นความเสมอภาคที่ตามองด้วย "ดวงตาเห็น
ธรรม" เห็นตามความเป็นจริงก็จะประจักษ์ได้ ดังนั้นถ้าทุกคนมองเห็นความจริงเช่นนั้น การแก่งัด
ของปัญหาเรื่องการลวงละเมิดความเสมอภาคของกันและกันจะทำให้มีประสิทธิภาพมากกว่า
เพราะเมื่อทุกคนตระหนักจากตัวเองเช่นนั้น แม้ไม่มีกฎหมายมาคอยบังคับ เราก็จะไม่กระทำจ
ลวงละเมิดต่อกัน ไม่จำเป็นต้องใช้การลงโทษ แบบที่ทางประชาธิปไตยใช้ ซึ่งเป็นเพียงการแก่งัด
แก่ "ยับยั้ง" "บังคับ" "ห้ามปราม" จากภายนอก หากแต่ในทางพุทธศาสนา การจะแก่งัด
ของการลวงละเมิดหรือปัญหาของการมองไม่เห็นความเสมอภาคแห่งมนุษย์นั้น พุทธศาสนาสอนให้
แก่งัดจากภายในออกไป เป็นการไม่กระทำจากตัวเอง คือ พยายามสอนแก่งัดใจเราให้เราได้คิด
เกลากิเลส มองเห็นความจริงตามความเป็นจริงว่า เราทุกคนเสมอภาคกันในการเป็นสัตว์รวม
ทุกข์และสุข ซึ่งถ้าทุกคนได้ตระหนักเห็นเช่นนั้นแล้วจะไม่ต้องมีกฎหมายมาเป็นตัวบังคับ
ภายนอกอีก หากแต่ตัวแต่ละบุคคลจะเป็นตัวกฎหมายของตัวเองได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าจะเป็นการแก่งัด
ที่แนบเนียนกว่า ละเอียดยิ่งกว่า หากแต่ก็มีข้อเสียก็จะเป็นการกระทำที่ของอาศัย เวลา
และอาจได้ผลมากกว่าการแก่งัดแบบของประชาธิปไตย ซึ่งอาจทำได้ ยับยั้ง กีดขวาง รวดเร็ว
ได้ผลทันตาเห็น หากแต่ก็มีข้อเสียเพราะ เป็นได้แต่เพียงการระงับ มิใช่เป็นแบบการขุดราก
ถอนโคนเหมือนพุทธศาสนา เป็นต้น

หนึ่ง ้วยการเข้าใจความซับซ้อนของกฎแห่งกรรมและความเสมอภาคกันของ
 มนุษย์ในการสร้างสมบุญญา หรือบั้นทอนบุญญาของตนเอง และการมีศรัทธาในเรื่องความ
 เวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งปวงในสังสารวัฏฏ์ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าสัตว์ทั้งปวงไม่มีใคร
 ด้รับการยกเว้น หรือสิทธิพิเศษใด ๆ ซึ่งนับเป็นรากฐานของความยุติธรรม ความเสมอภาค
 อันลึกซึ้ง กว่า "ความเสมอภาคและความยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญใด ๆ ที่คนสร้างขึ้นมา"

นอกจากนี้เราจะเห็นได้ถึงข้อแตกต่างอีกประการของปัญหาความเสมอภาคระหว่าง
 ประชาธิปไตยและพุทธศาสนา คือในทางประชาธิปไตยนั้น เน้นความเสมอภาคเพียงในแง่ระหว่าง
 มนุษย์คอมมนุษย์ด้วยกัน ไม่ไคแผ่คลุมคลมถึงความเสมอภาคระหว่างมนุษย์ต่อสัตว์โลกอื่น ๆ เหมือน
 ที่พุทธศาสนาได้อธิบายให้ค่านึงไปถึงว่าสัตว์โลกอื่น ๆ ต่างก็เกิดมาร่วมโลกกับเรา มีสุข ทุกข์ เกิด
 เจ็บ ตาย เชนเดียวกัน คังนั้น เราจึงควรจะมีใจเมตตาต่อกัน ออย่าไปจองเวรจองกรรมหรือ
 เบียดเบียนกันและกัน คือ ให้เคารพในสิทธิแห่งความเป็นคนและสิทธิในความเป็นสิ่งมีชีวิตที่เท่า
 กันต่อสัตว์โลกทั้งหลายควย ซึ่งเราจะเห็นว่า เป็นหลักการ (คำสอน) ที่แสดงความเมตตากรุณา
 และใจกว้าง อคทน อย่างแท้จริง เมื่อเห็นว่าสัตว์อนตางกรวมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ควยกัน เรา
 ต่างก็ต้องการสุข เกลียทุกข์ขันใจ ผู้อนักต้องการสุข เกลียทุกข์ขันนั้น เมื่อคิดไคเช่นนี้ การลงดำ
 สิทธิของผู้อื่น ทำอันตรายแก่ผู้อื่น ยอมเกิดขึ้นไค การเคารพในเกียรติและสิทธิของกันและกันจึง
 เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติและไคไคเกิดจากการบังคับ แต่เป็นจากใจที่ตระหนัก ยินยอมเอง

อย่างไรก็ตาม แมความเสมอภาคในเงื่อนไซ บัจจับ และในสภาวะตาง ๆ จะเป็น
 ักวการสำคัญที่แยกความแตกต่างของลักษณะประชาธิปไตย แมมนุษย์เราชอบคิมีความเสมอภาค
 ในเสรีภาพ หากทว่าความเสมอภาคนี้คองใช้เวลายาวนาน และความบากบั้นหมั้นเพียร ในการ
 ให้ไคมา โดยเฉพาะเสรีภาพทางการเมืองนี้ เป็นสิ่งที่หมคไปไคง่ายที่สุด เชน จากกรณีที่ละเลย
โมน่าพา หรือจากกรณี เราบริบรณ เรียกรองในเสรีภาพนั้นมากเกินไค อาจ เป็นเหตุที่ทำให้
 เสรีภาพนั้นหนีหายจากเราไปเลยก็ไค

ความเสมอภาคอันเป็นที่พึงปรารถนาของเราเหล่านี้ หากจะพิจารณาอย่างสมม
 ครอบคอบเราก็จะพบวาทาสถานะการณไคเอ้อ อาจนำความหายนะเสื่อมทรามาสู่ตัวเราไค
 หากทว่าผู้จะตระหนัก เชนมนนอย หรือไคพยายามหลอกตัวเองว ความหายนะเสียหาย
 เหล่านี้ จะเกิดขึ้นกับคนในรุนตอ ๆ ไป ไคไคในรุนของเรา อันตรายของความเสมอภาคนี้

จะคอย ๆ ปรากฏโฉมหน้าออกมาทีละน้อย ๆ ภายในแควงของแต่ละสังคม และอาจปรากฏให้เห็นเพียงชั่วครั้งชั่วคราว ครั้นพอถึงกรณีทีปรากฏออกมาเต็มทีนั้น ความเคยชินกลับทำให้เราไม่รู้สึกถึงอันตรายของมันอีกต่อไป

ในแง่ของเสรีภาพทางการเมือง แม้จะนำความพึงพอใจอย่างมากมาสู่คนจำนวนมากในกาลเวลาที่ผ่านไปและผ่านไป หากทว่าเสน่ห์ของความเสมอภาคนั้นกลับมีอยู่ในทุกขณะของความรู้สึกของเรา และเป็นสิ่งที่เรากำลังปรารถนา ดังนั้นความรู้สึกที่ปรารถนาความเสมอภาคจึงเป็นความรู้สึกขั้นพื้นฐานและรุนแรงเข้มข้นในตัวเรา แต่ความพอใจในความเสมอภาคกลับเป็นสิ่งที่เราต้องหยาบคายให้กับตัวของเราเอง อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์เล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ละเหตุการณ์ในชีวิตของเราจะทำให้เรารู้สึกถึงรสของความเสมอภาคได้

ความรู้สึกปรารถนาในความเสมอภาคนี้ อาจซึมแทรกเข้าไปในทุกส่วนของตัวเรา และใจเรา ทำให้เรามีความรู้สึก ตาบอด หูหนวก มองโลก มองสิ่งต่าง ๆ ที่เราปรารถนาในจักรวาล แต่เพียงแง่เดียว นั่นคือ เป็นเสมือนความหลงคลั่งในความเสมอภาคจนทำให้ลืมที่จะคำนึงถึงเหตุผล ความพร้อมและความเป็นจริงบางประการ ความเสมอภาคนั้น เป็นเสมือนอุดมคติที่เราทุกคนต่างมีความปรารถนา เรงรอนอยากจะได้ หากแต่ยากจะเอามาได้ เราทุกคนต่างเรียกหาความเสมอภาค ไม่ว่าในความเป็นเสรีภาพหรือในความเป็นทาส ความเสมอภาคนี้แม้จะเป็นประจักษ์หลักฐานของการปกครองประชาธิปไตย เช่น ใน อังกฤษ อเมริกา แม้จะมีใจว่าสามารถทำให้นมนุษย์เสมอภาคเท่าเทียมกันทางกฎหมาย หากทว่าบางครั้งความเสมอภาคก็ไม่ได้เป็นตัวประกันความยุติธรรมเสมอไป เช่น กรณีการตัดสินคดีต่าง ๆ ในศาลสถิตยุติธรรมนั้น จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อต้องมีการจ่ายเงินค่าทนายอากูร บริการต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้ว สภาทางกฎหมายตั้งขึ้นมาเพื่อจะให้ความสวัสดิภาพและมั่นคงแก่เสรีภาพของปัจเจกบุคคล เพื่อให้เขาได้พ้นจากการโจมตีปล้นจี้จากนุรราย และคนทุจริตต่าง ๆ หรือเพื่อเป็นตัวประกันความผิดพลาดที่พึงเกิดขึ้นได้จากการทำสัญญาหรือการขายหนี้สินต่าง ๆ หากทว่าในอังกฤษ อเมริกา เอง กรณีปล้นวิวาทคดีโกง หลีกเลี่ยงการชำระหนี้สิน กลับเป็นกรณีที่เกิดขึ้นบ่อยที่สุด และมีการเกิดขึ้นกับคนจน คนที่ไม่มีเพื่อนมากกว่าคนรวย เพราะคนจนไม่สามารถจ่ายค่ารู้งศาลต่าง ๆ ได้ ยกตัวอย่างแต่เพียงอย่างเดียวก็นั้น คาวาจากทนาย

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าจากความแตกต่างทางการเงิน (เศรษฐกิจ) นำไปสู่ความแตกต่างทางอิสรภาพส่วนบุคคล (Personal Freedom) ซึ่งจะนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางกฎหมาย คือโมฆะธรรม¹ ซึ่งอาจถือเป็นขอบพร่องอย่างหนึ่งของปรัชญาประชาธิปไตย ที่แม่นยำในเรื่องของความเสมอภาค หากแต่ในความเป็นจริงแล้ว เราจะเห็นได้ว่า ความเสมอภาคจริง ๆ ในโลกนี้ หาได้ยากมาก เพราะจะกลายเป็นแต่เพียงความเสมอภาคในกฎหมาย หรือความเสมอภาคแบบ รูปแบบ บนแผนกระดาษไป ดังนั้นถ้าจะให้มีความเสมอภาคจริง ๆ ได้ บุคคลแต่ละคน จำต้อง ตระหนัก ยอมรับจากตนบ้างจากส่วนลึกของจิตใจออกไปเลยว่า มนุษย์ทุกคนต่างเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ควยกันเท่ากัน ดังเช่นที่พุทธศาสนาได้สอนเน้นไว้ว่า นรก ทุกคน เสมอภาค กัน มา แต่ ใน ทาง ธรรม ชาติ เสีย ที่ เดียว

อนึ่ง เกี่ยวกับแง่ของความเสมอภาคในเรื่องของทรัพย์สินนั้น ตามทัศนะของนักคิดประชาธิปไตยเช่น ลอค (Locke)² ได้มีความเห็นว่า บุคคลควรจะมีสิทธิในทรัพย์สิน หากแต่ควรให้มีการจำกัด คือให้มีเท่าที่จะนำไปใช้ประโยชน์กับชีวิตโลกอนัตตของเหล่านั้นจะเสื่อมสูญไปคือ ไม่ให้มีการกักตุนไว้ ส่วนที่เหลือเกินความจำเป็น หรือเกินจะนำไปใช้ประโยชน์ ก็ควรให้เป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลอื่นในลักษณะที่ถือเป็นความเสมอภาคสัมพันธ์ในเรื่องของทรัพย์สิน

เมื่อเรากลับมาพิจารณาในทางพุทธศาสนา เราจะพบถึงลักษณะที่สอดคล้องกันในเรื่องเกี่ยวกับความเสมอภาคในทรัพย์สินของปรัชญาประชาธิปไตย คือ ในเรื่องเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งมีขอบเขตไว้ดังนี้ คือ

- 1) ห้ามมีเครื่องใช้ เช่น บาตร จีวร เกินความจำเป็น ถ้ามีผู้ถวายมากให้วิกัป คือ ทำให้เป็นสองเจ้าของ หมายความว่า ใหญ่รับ วิกัป มีสิทธิใช้ก่อนใด

¹ ความแตกต่างทางเศรษฐกิจ → ความแตกต่างทางอิสรภาพส่วนบุคคล → ความไม่เสมอภาคทางกฎหมาย คือ โมฆะธรรม

² John Locke, "Two Treatises of Government," in Great Political Thinkers ed. by William Ebenstein (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1972), pp. 389 - 391.

4.2 สิทธิและเสรีภาพในปรัชญาประชาธิปไตยและพุทธศาสนา

ในแง่ของการมีสิทธิและเสรีภาพในขอบเขตแห่งกฎหมายเท่าที่เหมือนกันตามความคิดของปรัชญาประชาธิปไตยนั้น หมายถึงสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในการกระทำในการดำเนินชีวิต ที่ไม่ก้าวล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น เช่น ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพ ส่วนตัวในการปกครองบ้านเมืองด้วยตนเอง และสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระมากที่สุด หากแต่หาสิทธิและเสรีภาพของประชาธิปไตยต้องควบคู่ไปกับความรับผิดชอบด้วย ต้องมีความรับผิดชอบต่อสิทธิเสรีภาพของตน และของผู้อื่นในขณะเดียวกัน คือ เป็นสิทธิ และ เสรีภาพภายในขอบข่ายแห่งกฎหมายนั่นเอง

เมื่อเรากลับมาพิจารณาในทางแง่พุทธศาสนา เราจะพบว่าในหลัก "เรื่องกรรม" พระพุทธเจ้าทรงให้สิทธิและเสรีภาพแก่บุคคลทุกคนเสมอภาคกัน ทรงปรารถนาความหวังแก่ทุกคนให้ทุกคนตระหนักว่า ตัวมีสิทธิเท่าเทียมกันในการที่จะกระทำตนให้ดีขึ้น หรือ เลวลงด้วยการพึ่งตนเอง ตัดการพึ่งปัจจัยภายนอกที่ไม่จำเป็นซึ่งทรงเน้นว่าต่างกับประชาธิปไตยที่ให้สิทธิและเสรีภาพตามกฎหมาย พุทธศาสนาพึ่งตนเอง ขึ้นกับตนเอง ในการที่จะให้ใคร่สิ่งสิทธินั้น เช่น ต้องปฏิบัติเอง กระทำกรรมด้วยตนเอง เพื่อจะเป็นคนดี เลว แต่ประชาธิปไตยสิทธินั้นได้มาจากที่พึ่งภายนอก จากการบริหารทางกฎหมาย สิทธินั้นไม่ได้ได้มาจากการกระทำตัวของตัวเอง สิทธินั้นยังเป็นสิทธิที่ต้องพึ่งกับบุคคลอื่น ซึ่งเท่ากับพึ่งปัจจัยภายนอก คือ พุทธศาสนาเน้นการกระทำของตนแฝงนัย (imply) ไว้ซึ่งสิทธิ แต่ประชาธิปไตยเน้นสิทธิแฝงนัย (imply) การกระทำของตน พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ทุกคนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ในการที่จะไม่กระทำความชั่ว และรับผิดชอบต่อทุกคนด้วยการกระทำความดีต่อผู้อื่น ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นมิตรหรือศัตรู ดังนั้นการกระทำทุกอย่างของเราจะต้องเป็นการกระทำที่ทำจากตัวของเราเอง ไม่ต้องคอยรับความช่วยเหลือจากผู้อื่นโดยไม่จำเป็น ไม่ต้องรอรับความสงสารจากผู้อื่น หากแต่รู้สึกทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพื้นฐานของตนในปัจจุบันให้ดีขึ้น รู้จักวางแผนเกี่ยวกับโครงการในอนาคตให้เจริญก้าวหน้า

หน้าในทางที่ถูกต้อง จึงเป็นการกระทำที่มีจุดหมาย มีความเพียร ดังพุทธพจน์ที่ว่า

เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็น
 กำนัน มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย เราทำกรรมอันใด
 ไว้สักก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักได้รับผลของกรรมนั้น¹

จากประเด็นนี้ เราจะเห็นได้ว่า แง่ของลัทธิขันธ์ พุทธศาสนาต่างกับของประชา-
 ธิปไตย คือ พุทธศาสนิกชนที่ถูกต้อง ต้องดำเนินชีวิตโดยมีใจที่ปรารถนาความสุขแก่ผู้อื่น คอย
 ระวังมิให้ตนล่วงล้ำของผู้อื่นควยพรหมวิหาร 4² แต่ประชาธิปไตยที่หวงแหนระแวงระวัง
 สิทธิของตนไว้มิให้ถูกผู้อื่นรุกรานเป็นแง่ภายนอก ผิดจากพุทธศาสนาที่เป็นแง่ภายใน คือ ลักษณะ
 ประชาธิปไตยของพุทธศาสนามาจากใจที่ประพจน์ถูกต้องต่อกันในสังคม โดยไม่ใช่เพราะอำนาจ
 บังคับตามกฎหมายแก่ภายนอก แต่เพราะมีธรรม เช่น หิริโอตตัมปะ คารวะ กตัญญูตา และพรหม
 วิหาร เป็นเครื่องควบคุมบุคคล เป็นต้น

หรือในประเด็นที่ให้เป็นคนมีความรับผิดชอบ และซื่อสัตย์ต่อตนเอง ตลอดจนรู้จัก
 หน้าที่ของตนเอง อันตรงกับหลักประชาธิปไตยที่สอนให้สำนึกและตระหนักในหน้าที่ของตน ควบคุม
 ไปด้วยสิทธิและเสรีภาพนั้นก็กล่าวได้ว่า

ถ้าท่านทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รักของท่าน
 ทั้งหลายแล้วไซ้ ท่านทั้งหลายอย่าได้ทำบาปกรรมทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับ
 เลยถ้าท่านจักทำหรือทำอยู่ ซึ่งบาปกรรมไซ้ ท่านทั้งหลายแม้จะเหาะหนีไป
 ก็ย่อมไม่พ้นไปจากความทุกข์ใดเลย³

ส่วนในประเด็นของการที่วามบุคคลจะดีขึ้นหรือเลวลง ขึ้นอยู่กับการกระทำของ
 ตนเอง วัตถุประสงค์จากผลกรรม ไม่ใช่จากชาติ ชั้น วรรณะหรือวัตถุปัจจัยใด ๆ ภายนอก นั่นคือ เป็น
 การจัดแบ่งคนที่ "การกระทำ" ยกย่องคนที่การกระทำ ซึ่งเท่ากับทุกคนมีสิทธิเสมอภาคกันในการ

¹ สุต. อัง. ปญจก. 22/57/72.

² เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา.

³ สุต. ขุ. อุ. 25/115/130.

เป็นคนดี และคนชั่ว ได้รับกรรมดี และกรรมชั่วอยู่ที่ตัวเองเป็นผู้ตัดสินหวาน เพราะพรพจน์ไหน
จึงเท่ากับว่า เปิดโอกาสให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกันในการกระทำตนเป็นคนดี และคนชั่ว เจริญ
หรือเสื่อม เหมือนกับที่แนวปรัชญาประชาธิปไตยแท้จริงนั้นให้ความเสมอภาคทางโอกาสแก่ทุกคน
ที่จะพัฒนาความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ของตน เพื่อจะทำให้ตนมีความเท่าเทียมกันในทาง
เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นต้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

บุคคลหวานเพราะพรพจน์ใด ย่อมไฉฉลฉนนั้น ผู้ทำดีย่อมไฉฉลฉน ผู้ทำ
ความชั่วย่อมไฉฉลฉน แน่พอ ทานหวานพรลงไปแล้ว ทานจกตองเสวยผล
ของมัน¹

บุคคลไม่เป็นคนถอยเพราะชาติ ไม่เป็นพรหมณ์เพราะชาติ แต่
เป็นคนถอยเพราะกรรม เป็นพรหมณ์เพราะกรรม²

ทานอย่าถามถึงชาติ แต่จงถามถึงความประพฤติเกิด ไฟย่อมเกิดได้
จากไม้ บุคคลแม่เกิดในตระกูลต่ำ เป็นมณี (บุตร) มีความเพียร เป็นบุตร
ถึงเหตุ ทานโทษเสียควย หิริ ความละอาย ฝึกตนควยสัจจะ ประคบควย
การปรามปราม ถึงที่สุดแห่งเวท มีพรหมจรรย์ อันอุบายแล้ว...แน่นอนว่า
บุชาพระทักษิณาย บุคคลโดยกาล³

พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติ เสธ ความก้ำก๋อหรือความสูงศักดิ์ ภัยการแบ่งชนวรรณะ แต่
ทรงส่งเสริมให้ถือเอาคุณธรรมความดีงามในการประพฤติปฏิบัติชอบ เป็นหลักการตัดสินความ
ยิ่งใหญ่ และสูงส่งของความเป็นมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า

¹ สุต. ส. สคาถ. 15/903/316 - 17.

² สุต. ข. ส. 25/306/322.

³ สุต. ส. สคาถ. 15/660/234.

กุรพราหมณ์ เราจะไม่กล่าววาประเสริฐ เพราะความเป็นผู้
 เกิดในตระกูลสูงก็มีได้ เราจะไม่กล่าววาประเสริฐเพราะความเป็น
 ผู้มีวรรณะยิ่งก่หามีได้ แต่จะกล่าววาเลวทรามเพราะความเป็นผู้เกิด
 ในสกุลต่ำก่หาไม่ เราจะไม่กล่าววาประเสริฐเพราะความเป็นผู้มีโภคะ
 มากมายก่หามีได้ แต่จะกล่าววาเลวทรามเพราะความเป็นผู้มีโภคะ
 มากมายก่หามีได้ กุรพราหมณ์ เพราะว่อบุคคลบางคนในโลกนี้แมเกิด
 ในสกุลสูง ก็ยังเป็นผู้ชอบฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ
 พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดคำเพ้อเจ้อ มักโลภ มีจิตพยาบาท เป็น
 มิจฉาทิฐิ¹

ชาติและวรรณะเป็นของเปล่า ไค่สกับมาว่า คิดเท่านั้นประเสริฐ
 ที่สุด บุคคลผู้ไม่ประกอบด้วยศีล ย่อมไม่ไค่ประโยชน์เพราะสตะ²

กษัตริย์และแพศย์ผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ไม่อาศัยธรรม ชนทั้งสอง
 ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมเขาถึงทุกกคติ

กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณฑาล และ คนเทหยากเขือ
 ประพฤติในธรรมวินัยแล้วยอมเป็นผู้เสมอกันในไตรทิพย์ (คือในเทวโลก
 หรือกล่าวตามหลักธรรมคนเหล่านี้ ไค่ขอว่ามีคุณธรรมของเทวคา เสมอกัน)

เวท ชาติ แมพวกพอง ก็ไม่สามารถจะให้อิสริยยศ หรือ ความสุข
 ในภพหน้าได้ ส่วนศีลของตนเองที่บริสุทธีแล้ว ย่อมนำความสุขในภพหน้า
 มาให้ได้³

1. สค. ม. ม. 13/664/499 - 500.

2. สค. อัง. ปัญจก. 21/759/171.

3. สค. อัง. ปัญจก. 21/759/171.

วรรณะทั้ง 4 คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร ถ้ามีคุณธรรม แล้ว
ก็ชื่อว่าเสมอกันโดยทรงเปรียบว่าดาจะนำไม้สาละ ไม้มะม่วง ไม้มะเดื่อที่แห้ง
มาเผาไฟ ผลคือ เปลวไฟ สีของไฟ และแสงไฟที่ไม่เกิดขึ้นก็จะไม่ต่างอะไรกัน¹

จากพุทธพจน์ที่ยกมาพอเป็นสังเขปเหล่านี้ จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาให้สิทธิแก่ทุกคน
เท่าเทียมกัน ในการที่จะกระทำกรรมดีและเป็นคนดี หรือกระทำกรรมชั่วและเป็นคนชั่ว ไม่ทรง
เลือกแบ่งบุคคลจากชาติ ชั้น วรรณะ หรือโค ๆ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ในการกระทำตนให้
ดีขึ้นหรือเลวลง เมื่ออยู่ในบรมบรรพชาของพุทธศาสนา เหมือนที่ทางประชาธิปไตยให้สิทธิแก่ทุกคน
เสมอภาคกันทางกฎหมายในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตัวมีเสรีภาพทางประชาธิปไตย ให้สิทธิ
แก่ทุกคนในการที่จะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสูง ๆ ทางหน้าที่การงาน โดยทำจากความสามารถของ
ตนเอง วัดกันโดยความสามารถแห่งการกระทำ ประวัติความเป็นมา สกุด ชั้น วรรณะ ฐานะ
ไม่สำคัญ ความสำคัญอยู่ที่ผลของการกระทำ และประสิทธิภาพในการทำงาน ตลอดจนจนความ
สามารถต่าง ๆ ซึ่งค่านิยมอันนี้ของประชาธิปไตยและพุทธศาสนา เราจะเห็นได้ว่าสอดคล้อง
เข้ากันได้อย่างมากที่สุด ยกตัวอย่างเช่น นายริชาร์ด เอ็ม นิกสัน (Richard M. Nixon)
ประธานาธิบดีคนที่ 37 ของสหรัฐอเมริกา โดยประวัติความเป็นมาไม่ว่าจะทำให้เขาได้เป็น
ถึงประธานาธิบดีของสหรัฐ เพราะเขาเป็นลูกชานา ยากจน แห่งหมู่บ้านยอร์บา ลินดา
(Yorba Linda) แคลิฟอร์เนีย ชีวิตวัยเด็กของเขาเต็มไปด้วยความอึดอัดลำบาก เริ่มหาเงิน
ช่วยครอบครัวเลี้ยงชีพโดยการเก็บถั่วตั้งแต่อายุได้ 10 ขวบ และต้องทำทุกอย่างเพื่อหาเงินเพิ่ม
เลี้ยงชีพที่แคบที่สุดเพราะเขา "มีความสามารถ" บางประการที่ทำให้คนอเมริกันยอมรับและ
เลือกเขาขึ้นมา จึงเป็นเพราะความสามารถและการกระทำของคน ที่ทำให้เขาได้ไต่เต้าขึ้นมา
จนเป็นถึงบุคคลอันคัมหนึ่งของประเทศได้

เมื่อมาพิจารณาเทียบกับพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาให้โอกาสให้สิทธิ
แก่ทุกคนเท่ากันในการจะเป็นคนดี ไม่ว่าจะ เป็นไพร่ หรือ จ้าว จะเป็นคนยากจน ชาวบ้าน
พ่อค้าหรือพระราชา ทุกคนต่างก็มีโอกาสเท่ากันที่จะเป็นคนดี หรือเลว แม้แต่โจร เช่น
องคุลีมาล ก็ยังมีโอกาสได้บรรดธรรมตามพุทธศาสนา เมื่อรู้จักเข้าใจและกระทำในทางที่ถูกต้อง
หรือจากตัวอย่างของ "พระอุบาลี"¹ ซึ่งเป็นพระอรหันต์ที่เชี่ยวชาญทางพระวินัย โดยในการ

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธานุพุทธประวัติ

ประชุมสังคายนาครั้งแรกหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระองค์ทรงเป็นผู้นำทางพระวินัย ครั้นเมื่อเรามาศึกษาจากประวัติของพระองค์จะพบว่าก่อนจะบวชในพุทธศาสนานั้น พระองค์ทรงมีฐานะเป็นเพียงคนรับใช้ของสกุลศากยะ คือ ทรงเป็นพนักงานภูษามาดา แต่เมื่อพระองค์บวชก็ได้ได้รับความเคารพตามลำดับที่บวชก่อนจากกษัตริย์ในสกุลศากยะที่บวชทีหลัง และเมื่อพระองค์ได้แสดงความสามารถให้ปรากฏ ก็ทรงได้รับการยกย่องเป็นเอกทัศะทางพระวินัย เห็นอกว่ากษัตริย์อื่น ๆ ที่มาจากสกุล ชัน วรรณะ ฐานะสูงส่งกว่า ดังนั้นจากตัวอย่างนี้จึงแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนามีได้ค่าหนึ่งแบ่งบุคคลเพราะชาติ ชัน วรรณะ หรือฐานะ หากแต่แบ่งบุคคลยกย่องบุคคลที่การกระทำนั้นคือถือว่าเพราะผลกรรมของบุคคลเท่านั้นที่ทำให้บุคคลได้ชื่อ หรือ เลว สุขหรือทุกข์ ด้วยตนเอง คือ ทุกคนมีสิทธิที่จะกระทำเท่ากัน

ลักษณะที่ตรงกันของประชาธิปไตยและพุทธศาสนาที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่งก็คือ ในสังคมประชาธิปไตยเคารพในสิทธิของกันและกัน¹ ไม่ว่าจะเป็นคนมีฐานะตำแหน่งสูง มียศฐาบรรดาศักดิ์ หรือจะเป็นคนยากไร้ปราศจากชื่อเสียง สิทธินี้รวมไปถึงสิทธิในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ในการขับรถ นั่งรถเมย์ รถไฟ ซ้อมตัวภาพยนตร์ หรืออะไรก็ตามที่มีคนมากกว่าหนึ่งคน ใช้บริการอย่างเดียวกัน คนที่มาก่อนย่อมได้รับสิทธิก่อนไม่ว่าต่อหน้า หรือลับหลังซึ่งตรงกับหลักพุทธศาสนาที่เคารพในหลักการ เหตุผล มากกว่าตัวบุคคล ให้สิทธิแก่ทุกคนเท่าเทียมกัน จึงจะเห็นตัวอย่างได้จากในกรณีเกี่ยวกับระเบียบพระสงฆ์ คือ สงฆ์ที่บวชก่อนย่อมจะมีสิทธิที่จะได้รับความเคารพจากสงฆ์ที่บวชทีหลัง ไม่ว่าสงฆ์ที่บวชทีหลังจะเป็นเจ้าชายผู้ใดมาจากไหน หรือพระสงฆ์ที่บวชก่อนจะเป็นกระยาจกเข็ญใจก็ตาม ทั้งนี้เพราะเมื่อเข้ามาอยู่ในพุทธศาสนา ทุกคนเท่ากัน และต้องให้ความเคารพกันตามลำดับของอาวุโสและการกระทำความสามารถที่แต่ละองค์มี ไม่เลือกชั้นวรรณะเป็นต้น

¹ ผู้เขียนมุ่ง เน้นถึง ลักษณะแก่นแท้ของประชาธิปไตย มิได้หมายถึงประชาธิปไตย แต่เพียงในนาม หรือรูปแบบ

ยิ่งไปกว่านั้น ทางพุทธศาสนานอกจากจะให้โอกาสแก่บุคคลต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกันในการที่จะแข่งขันทำตัวให้เป็นคนดี เหมือนในทางคานินิยมประชาธิปไตย พุทธศาสนายังจัดโอกาส ช่วยให้กับบุคคลตามระดับความสามารถของสติปัญญาอีกด้วย เช่น ในการเลือกแสดงธรรมตามความเหมาะสมแห่งสติปัญญาของบุคคล เพื่อให้แต่ละบุคคลสามารถพัฒนา สร้างปัญญาบารมี ไปตามขอบข่ายแห่งสมรรถนะของตน มิได้ทอดทิ้งละเลยบุคคลใดบุคคลหนึ่งเลย ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการให้ความเสมอภาคที่กว้างมากไปกว่าทางประชาธิปไตยเสียอีก ตัวอย่างของการจัดโอกาสนี้ เช่น ที่พระพุทธเจ้าทรงคริสต์เทศนาธรรมออกเป็นหลาย ๆ แบบ ง่ายบ้าง

ยากบาง เป็นชาคกรื่องราวเปรียบเทียบ¹ เป็นเฉพาะเนื้อหาธรรมบาง เป็นลัทธิจาก
 ง่ายไปหายากบาง³ เหล่านี้เป็นต้น เพื่อให้เหมาะสมกับจิตวิทยาของแต่ละบุคคล คือ ให้
 โอกาสแก่บุคคลต่าง ๆ ที่จะเข้าถึงสังขารม ความจริง ในคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งจะเห็น
 ได้ว่า เป็นการให้ความเสมอภาคที่กว้างมากไปกว่าทางประชาธิปไตยเสียอีก

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้สิทธิและเสมอภาคแก่บุคคลอย่างแท้จริงทางประชาธิปไตย
 เป็นการให้สิทธิในแง่ที่บุคคลเลือกกระทำ เลือกสร้าง เลือกช่วยพัฒนาตัวเองเพื่อไปสู่ความ
 สำเร็จในชีวิต หากแต่ทางพุทธศาสนา นอกจากให้สิทธิในการที่ทุกคนจะกระทำและพัฒนาตัวเอง
 อย่างในทางประชาธิปไตย เพื่อไปสู่จุดหมายชีวิตที่ดี สู่การเป็นคนดี หรือได้รับกรรมดีแล้ว ทาง
 พุทธศาสนายังช่วยจัดสิทธิคามสมรรถภาพของแต่ละคนให้อีกด้วย คือ เป็นทั้งแง่สิทธิที่ปัจเจกชน
 พึงทำให้เกิดขึ้นเองและแง่สิทธิที่ทางศาสนา จัดทำให้มีขึ้น แต่ทางประชาธิปไตยเป็นเพียงสิทธิ
 ในแง่ความเสมอภาคในโอกาส คือ ให้ทุกคนมีโอกาสเท่ากันที่จะพัฒนาความรู้ ความสามารถ
 ประสบการณ์ พรสวรรค์ของตน ให้เจริญไปสู่ความสำเร็จได้ตามแต่ที่ตนพอใจ ทำให้คนมีความ
 เท่าเทียมกันทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นต้น คือ เป็นหลักแบบ "เอกภาพใน
 ความแตกต่าง" (Unity in Diversity) ทั้งนี้เพราะแนวคิดประชาธิปไตย มีพื้นฐานอยู่บน
 ความเชื่อแบบเสรีนิยมที่รักในเสรีภาพส่วนบุคคล เคารพในสิทธิ ในทรัพย์สินส่วนบุคคล บทบาท
 และอำนาจของรัฐจึงต้องมีอยู่อย่างจำกัด รัฐควรเปิดโอกาสให้เอกชนทำกิจการ และดำเนิน
 ชีวิตในคานต่าง ๆ ของ รัฐจะเข้าแทรกแซงในวิถีชีวิตและการจัดระเบียบสังคมต่อเมื่อกิจการ
 นั้น ๆ เอกชนไม่สามารถทำได้เอง หรือเพื่อจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งนั่น
 อาจเทียบกับที่พุทธศาสนาให้เสรีภาพในการคิด การตัดสินใจด้วยตัวเอง จะไม่เข้าสอดแทรก
 ใ้เกี่ยวข้อง หากจะเกี่ยวข้องก็เป็นเชิงให้คำแนะนำ แมื่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงเป็นแบบ
 ธรรมะ ให้ปฏิบัติเองมากกว่าจะเป็นคำสั่งบังคับ คือ ถ้าใครอยากรู้อะไร เพียงไหน อย่างไร
 ลองลงปฏิบัติเอง ถึงพระพุทธพจน์ที่ว่า "ทานทั้งหลายพึงทำความเพียรเครื่องยังกิเลสให้เรารอด"

¹ คึงปรากฏในพระสูตร - พระสุตตันตปิฎก

² คึงปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก

³ ที่เรียกว่า "อภิปุพฺพปฏิบัติทา"

พระศาสดาทรงหลายเป็นแต่เพียงผู้บอกขันธ์หลาย"¹ ถ้าเห็นว่าไม่สำเร็จมีคณ จึงจะเข้าช่วย
ขันธ์เกลา สังกสน ขันะทางที่ถูกควรให้ เหมือนการที่รัฐจะเข้ามาจัดระเบียบ หากทว่าตัวการ
กระทำใหม่บรรลุต้นตอเป็นตัวของตัวเอง ลักษณะนี้อาจเปรียบเทียบกับบุคคล 4 เหล่า ที่
พระพุทธองค์ทรงเทียบกับ คอกบัว² คือ ทรงเล็งเห็นว่า บุคคล 3 .เหล่าแรกนั้น หากขันะ จัด
ระเบียบความคิดให้ก็จะเกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมได้ พระพุทธองค์จึงทรงสละแรงกาย แรงใจ
เพื่อพยายามส่องทางขันะแก่บุคคลเหล่านั้นเป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ทางประชาธิปไตยแม้จะให้สิทธิและเสรีภาพแก่ทุกคนในการสร้างตน
อย่างเต็มที่ หากแต่ต้อง เป็นสิทธิภายในขอบเขตแห่งกฎหมาย คือ จะไปล่วงละเมิดในสิทธิของคน
อื่นไม่ได้ ทุกคนต่างต้องเคารพในสิทธิของกันและกัน รู้จักหน้าที่และขอบข่ายแห่งสิทธิของแต่ละ
บุคคล ซึ่งมีโนคติ (**concept**) นี้ตรงกับทางพุทธศาสนา ดังมีคำสอนอยู่ในสังคาสสูตร ที่มัญญา
ปาฎิกวรรค พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเรื่องทิศหก อันหมายถึงบุคคลหกประเภท ซึ่งเราควรให้ความ
เคารพในสิทธิของบุคคลทั้งหกนี้ตามควรแห่งฐานะของเขาซึ่งมีเท่ากันตามควรแห่งสิทธิและหน้าที่
ที่เราพึงมี พึงเป็น

คุณกรคบคิบุตร ก็อริยสาวกเป็นผู้ปกปิดทิศหกอย่างไร ท่านพึงทราบ
ทิศหกเหล่านี้ คือ พึงทราบมารคา บิคา ว่าเป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์
เป็นทิศเบื้องขวา บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรและอำมาตย์เป็น
ทิศเบื้องซ้าย ทาสกรรมกร เป็นทิศเบื้องต่ำ สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน
คฤหัสถ์ในสกุลผู้สามารถควรนอบน้อมทิศเหล่านี้³

¹ สุต. ขุ. ธ. 25/30/43.

² ุรายนละเอียดในหน้า 9

³ สุต. ที. ปา. 11/198/169.

นอกจากนั้นในปรัชญาประชาธิปไตย รัฐจะต้องให้ความคุ้มครองในการกระทำต่าง ๆ ให้สิทธิในการเลือกถิ่นที่อยู่ ภูมิลำเนา ให้ความคุ้มครองแก่ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด เช่น ห้ามการตรวจคนและจับกุมโดยปราศจากหลักฐานและเหตุผล การประกันสิทธิบางประการ เช่น การตัดสินคดี ต้องเป็นไปตามกัตถดองของกฎหมาย และหลักนิติธรรม ซึ่งลักษณะการชอนชองประชาธิปไตย อาจเทียบได้กับหลักการปฏิบัติของพุทธศาสนาในเรื่องที่เกี่ยวกับวินัยสงฆ์ คือ ในการตัดสินลงโทษพระที่ผิดวินัยนั้น ต้องจากกฎหลักที่บัญญัติไว้ให้ความยุติธรรมแก่พระ แก้อำเลยไม่ได้ตัดสินตามอำเภอใจ เพราะอาจเป็นเจตนาคลั่งแกล้งใจ เช่น กรณีจับพระสี่ก่องพิจารณาจากกฎที่บัญญัติไว้ให้ถูกต้อง มีใจว่ามี การเรียกร้อง ร้องเรียน ให้สี่ก่องจับสี่ก่อง เหล่านเป็นต้น นั่นคือ ทางพุทธศาสนา ถือ "ธรรม" เป็นหลักในการปกครองมากกว่าตัวบุคคลหรือสิ่งอื่นใด เหมือนดังที่ปรัชญาประชาธิปไตยถือ "กฎหมาย" เป็นหลักของการปกครอง

ในประเด็นต่อมาเกี่ยวกับเสรีภาพ ควรจะพิจารณาว่าเสรีภาพ เป็นคำที่มีความหมายใดสองนัย คือ

1) นัยภาพปฏิเสธ (negative sense) หมายถึง "การปราศจากข้อบังคับ" เป็นแบบ "เสรีภาพจาก" (freedom from) คือ เราอิสระถ้าไม่มีใครบังคับให้เราทำอะไรที่ขัดกับเจตจำนงของเรา เป็นความอิสระที่เราสามารถกระทำ โดยไม่มีการบังคับหรือออกคำสั่งโดยบุคคลอื่น นั่นคือ "การได้ไปสู่อุณหภูมิที่ตัวเองควยวิถีทางของตัวเอง" ซึ่งนัยนี้ นักปรัชญาคนหนึ่ง คือ จอห์น สจวต มิลล (John Stuart Mill)¹ มีความเห็นว่าเสรีภาพในนัยนี้ เป็นสิ่งจำเป็นมาก ทั้งนี้เพราะมิลลเชื่อว่า ถ้าไม่ปล่อยให้มนุษย์ไคองเกี่ยวและกระทำตัวของเขาคตามวิถีทางของตัวเองแล้ว อารยธรรมจะไม่ก้าวหน้า ความเป็นจริงจะไม่สามารถเปิดเผยขึ้นมาได้ จะทำให้ไม่มีความคิดริเริ่ม หรืออัจฉริยะทางจิตใจ หรือ ความกล้าหาญที่ถูกก้องจะเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้นการให้เสรีภาพทางความคิดจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากต่อแนวปรัชญาประชาธิปไตย ซึ่งลักษณะนี้อาจเทียบได้กับคำสอนในกาลามสูตร ที่พระพุทธองค์ทรงสอนไม่ให้เชื่อตาม ๆ กันมา หากให้เชื่อต่อเมื่อไคประจักษ์เขาใจ ด้วยตนเอง และจากตนเองที่จะพบความจริงและสิ่งที่ดีที่สุดได้

¹J.S. Mill, On Liberty (England : Penguin Books, 1974),

2) นัยภาคปฏิฐาน (positive sense) มีความหมายแตกต่างไปเหมือนกับสมรรถภาพ ในนัยนี้ เราไม่ใช่ อิสระ "จาก" การบังคับ หากแต่มี "อิสระที่จะทำ" (freedom to) คือ มีอิสระที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ที่เราสามารถทำได้ ถ้าเราเลือกที่จะทำ แม้กระนั้นในนัยนี้ อิสระภาพก็ยังคงมีขอบเขตจำกัดในส่วนที่เราสามารถจะกระทำได้ มิใช่มีอิสระภาพโดยไม่เลือกไม่จำกัด

อย่างไรก็ตาม ไม่มีใครที่จะมีอิสระสมบูรณ์โดยสิ้นเชิงจาก 2 นัยของอิสระภาพนี้ ระเบียบของอิสระภาพและลักษณะของอิสระภาพนั้นแตกต่างกันไปในระหว่างแต่ละบุคคล และในแต่ละสถานที่ มีข้อจำกัดเสมอในอิสระภาพ ในการกระทำของบุคคลอื่น ในสภาพแวดล้อม หรือ แม้แต่ในสภาพบางอย่างในตัวของเราเอง เช่น ความปรารถนาที่ไม่อาจยับยั้งได้ อาจ เป็นตัวจำกัดอิสระภาพของเรา หากทว่าอิสระภาพของเราไม่ได้ถูกจำกัดโดย "ความเป็นสาเหตุสากล" (Universal Causality) คือการกระทำของเรานั้นมีสาเหตุ หากแต่สาเหตุนี้มาจาก "การตัดสินใจ" ของตัวเราเอง แต่การตัดสินใจของตัวเราก็มักได้เป็นแค่เพียง เงื่อนไขที่เพียงพอเท่านั้น (sufficient condition) หากยังคงขึ้นอยู่กับปัจจัยความพร้อมทางด้านอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ด้านสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เช่น เราคงอยู่ในสภาพไร้การใด การกระทำนั้นต้องอยู่ในวิสัยของสมรรถภาพของเราที่จะกระทำได้ เหล่านี้เป็นต้น นั่นคือลัทธิเหตุนิยม (Determinism) มิได้ขัดกับปัญหาเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ เพราะแม้ลัทธิเหตุนิยมจะเป็นลัทธิของความเชื่อในความเป็นสาเหตุที่เป็นสากล เชื่อว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นต้องมี "สาเหตุ" แต่ในแง่ของการกระทำก็เชื่อว่า การกระทำของเราถูกกำหนดโดยตัวเรา เพราะฉะนั้นแก่นลัทธิเหตุนิยมจึงเข้าได้กับความเป็นอิสระของมนุษย์ เพราะวาลักษณะนี้เมื่อการตัดสินใจของเรา ก่อให้เกิดการกระทำก็เท่ากับตัวเรามีอิสระเต็มที่ หากแต่เราไม่เคยมีอิสระในทุก ๆ การกระทำ หรือทุก ๆ แนวโน้มที่จะกระทำ เรา มีอิสระในขอบเขตจำกัด และแต่ละคนก็มีไม่เท่ากัน บางคนมาก บางคนน้อย ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะพัฒนาสมรรถภาพนี้ให้ปรากฏออกมาสำเร็จหรือไม่สำเร็จ

นั่นคือ บางครั้งอิสระภาพของเราถูกจำกัดจากการตัดสินใจของตัวเราเองโดยขึ้นกับเงื่อนไขปัจจัยความพร้อมอื่น ๆ ลักษณะของอิสระภาพในแง่ของประชาธิปไตยจึงเท่ากับตัวเราเป็นกฎของตัวเราเองซึ่งตรงกับที่พุทธศาสนาได้สอนไว้ และตัวเราจะเป็นผู้จำกัดอิสระภาพของตัวเอง

¹ John Hospers, An Introduction to Philosophical Analysis (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice - Hall, 1967), pp. 328 - 335.

ใดก็ ถูกต้อง เหมาะสมตามกาล ถ้าเราได้อศึกษารวมคำสั่งสอน ปฏิบัติตามให้ถูกต้อง เป็นพุทธ ศาสนิกชนที่ดี ก็ รู้จักสิ่งไหนควรจำกั หรือ ไม่ควรจำกั รู้จักที่จะระวังกิเลส ตัณหา ความ ทะยานอยากอันไม่จำเป็นเสียได้ และมีเหตุผลควบคุมตนเองได้ พุทธศาสนาได้พยายามสอนให้ สมรรถภาพที่ดีในตัวเราไปปรากฏออกมาเป็นจริง คือ สอนให้เรารู้จักเอาชนะกิเลส ตัณหา ของ ตัวเอง ทำตัวให้อิสระจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ให้มีอิสระมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งปัจเจกบุคคล จะทำสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความตั้งใจและความพยายามมากน้อย เขาใจในวิถีทางที่ถูกต้อง ซึ่ง ตรงกับทางปรัชญาประชาธิปไตยที่มองมนุษย์ว่ามีอิสรภาพมากน้อยต่างกัน ขึ้นอยู่กับการพัฒนา สมรรถภาพของปัจเจกบุคคลว่า กระทำใ้สำเร็จมากน้อยแค่ไหน เพียงใด คือ ในปรัชญาประชา ธิปไตยที่จะใ้คนนั้น ประชาชนต้องมีการบังคับควบคุมความอยากปรารถนาของตัวเอง และพยายาม ชนะความปรารถนาของตัวเอง โดยการพยายามควบคุมจักระเบียบให้ตัวเอง (self - discipline) เปลี่ยนอุปนิสัยหลักของตัวเอง และโดยการใช้อำนาจเจตจำนง (will - power) ของตนเองเหล่านั้นเป็นต้น

4.3 เสรีภาพในปรัชญา

เมื่อกลับมาพิจารณาถึงเสรีภาพในปรัชญาอีกครั้งว่า จำต้องอาศัยปัจจัยสำคัญ อยางไรบ้าง เราจะพบว่า นัยของเสรีภาพแนววงนี้ หมายถึงส่วนความปรารถนาของมนุษย์ที่จะได้ เป็น "นายของตัวเอง" ต้องการให้ชีวิตและการตัดสินใจต่าง ๆ นั้น เป็นของตัวเอง ไม่ใ้ขึ้นอยู่กับ แรงภายนอกใด ๆ ต้องการให้ตัวเองเป็นเครื่องมือของตัวเอง มีใ้เป็นเครื่องมือของเจตจำนง (will) ของผู้ใ้ ต้องการที่จะเป็นผู้ตัดสินใจการกระทำ (subject) ไม่ใช่เป็นเพียงผู้รับผลการ กระทำ (object) ต้องการที่จะใ้เรากระทำการใ้ใดโดยใ้ได้รับแรงจูงใจจากเหตุผลจากจุดประสงค์ ที่ตัวของเราเองเป็นผู้ตระหนักรู้ มิใช่มาจากสาเหตุภายนอกที่มากกระทบเราใ้กระทำ ต้องการเป็น ผู้บังคับทิศทางกรกระทำของตัวเอง (self - directed) ุ้ความต้องการและจุดหมายของ ตัวเอง กำหนดตัวเองใ้ได้ มีใ้ช้ใ้กำหนดการกระทำจากธรรมชาติภายนอก หรือจากบุคคลอื่นราว กับว่าเราเป็นเพียงสิ่งของชิ้นหนึ่งหรือตัวอะไรสักตัวหนึ่ง หรือ เป็นทาสที่ไม่สามารถจะเล่น บทบาทของมนุษย์ที่จุดหมายและนโยบายของตัวเอง และสิ่งทั้งหมดเหล่านั้นที่แสดงใ้เห็นว่า ตัว

คนเรานั้นเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล และนี่เป็นสิ่งที่นักคิดคนหนึ่งคือ เบอริลิน (Berlin)¹ ถือว่าเป็นสิ่ง
ที่ทำให้มนุษย์เราแตกต่างจากสิ่งอื่น ๆ ที่เหลือในโลก

เราจะรู้สึกอิสระระวางเท่าที่เรารู้ตัวว่าเราเป็นสิ่งที่คิดได้ มีเจตจำนงได้เป็นสัตว์
ที่มีกิจกรรมได้ (active being) มีความรับผิดชอบต่อการเลือกของตัวเอง และสามารถที่จะ
อธิบายสิ่งที่ตัวเองเลือกให้เข้ากับอุดมคติและจุดประสงค์ของตนได้ อย่างไรก็ตาม มโนคติของ
อิสรภาพนัยปฏิฐานนี้นำไปสู่เรื่องของความเป็นส่วนตัว (privacy) และเรื่องขอขายความ
สัมพันธ์ระหว่างบุคคลว่าเป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่อาจล่วงละเมิดต่อกันได้ นัยของอิสรภาพ "ที่จะ"
กระทำสิ่งต่าง ๆ นี้ คือว่า รัฐบาลมีอำนาจหน้าที่ที่มากน้อยเพียงไรที่จะมาขัดขวางในชีวิตของปัจเจก
บุคคล ความหมายแก่นนี้คือ ความต้องการเป็นนายของตัวเอง เป็นเอกราชในตัวเอง (autocracy)
หรือ ปกครองตนเอง ให้ชีวิตและการตัดสินใจต่าง ๆ เป็นของตัวเอง ไม่ใช่มาจากอิทธิพลภายนอก

นัยของเสรีภาพนัยปฏิฐานของปรัชญาประชาธิปไตยนี้ อาจเทียบได้กับคำสอนของพุทธ
ศาสนาที่สอนให้คนเป็นนายในตัวเอง ใช้เหตุผลและสติปัญญาในการคิด ทำ และตัดสินใจด้วยตัวเอง
มิให้เชื่ออะไรเพราะได้รับการบอกเล่า ซึ่งเท่ากับทำตัวเองเป็นวัตถุ (object) เป็นเพียงตัว
รอรับ (passive) แต่ให้เลือกและตัดสินใจทำทุกอย่างจากตัวเอง จากการคิด พิจารณา ตัดสิน
ของคนที่เท่ากับทำตนให้เป็นนายในตัวเอง (subject) เป็นผู้กระทำ (active being)
เป็นตน นั่นคือแก่นนี้เท่ากับถือว่า ปัจเจกบุคคลเป็นไท เป็นอิสระในตัวเอง มีเสรีภาพในตัวเอง ไม่
ให้ตกเป็นทาสของสิ่งแวดล้อม กิเลส ตัณหา ความทะยานอยาก หรือ จากตัวอย่างเปรียบเทียบจาก
บุคคลอื่น ให้เป็นผู้มีอุเบกขา² ไม่วันทิวเพราะคำสรรเสริญและนินทา หากให้พิจารณาและตัดสินใจ
ทุกอย่างตามความเป็นจริง อย่าให้ตัวของเรา การกระทำของเรา ถูกกำหนดจากสิ่ง **เรากายนอก**

¹ Isaiah Berlin, "Two Concepts of Liberty," in Modern Political Thought ed. by William Ebenstein (New York: Rinehart & Company, 1974), pp. 182 - 183.

² อนึ่ง ทองเข้าใจว่า การยอมรับ วางเฉย เข้าใจ ทางพุทธศาสนานั้น มิได้ทำให้
คนเป็นคนเฉื่อยชาหรือไร้การชวนชวย เขารวมเขินรวม หากทว่าจะทำให้เราเป็นคนที่มีใจใน
สภาพเท่าที่จะหาจะมีได้ตามวิถีทางที่ถูกตอง สุจริต ปราศจากความโลภ ทะเยอทะยานเกินตัว
เกินความสามารถต่าง ๆ ทำให้เราอยู่ทางสายกลาง แทนที่จะเอียงหันสุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง

ซึ่งอาจตีความได้ว่า ทำให้เป็นคนมีสันติ อุดม อุดมกลิ่น ตลอดจนเยาวยวน เราใจกว้าง ๆ และให้ใช้สติปัญญา เหตุผลในการโน้มน้าวใจตัวเองให้เกิดการกระทำใด ๆ ก็ตาม ซึ่งคำสอนแก่นของพุทธศาสนาเป็นการสอนเน้นให้พัฒนาจากตัว แต่ละบุคคลออกไปให้เป็นแบบการตระหนักรู้ด้วยตัวของตัวเอง (self - realization) จึงนับว่าดีกว่า และจะเป็นการสนับสนุนทัศนะของอิสราเอลในนโยบายพื้นฐานของประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี เพราะว่าทุกการกระทำจะเกิดจากตัวเราออกไป เราจะคัดสินใจอะไรก็ด้วยตัวของเราเอง แม้อาจใคร่ขอมุด ขอเท็จจริง จากคนอื่นก็ตาม ซึ่งถ้าหากกระทำใดก็ตามหลักการคำสอนของพุทธศาสนาเช่นนี้เท่ากับเราได้มีอิสราเอลในนโยบายพื้นฐานของประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

อนึ่ง คำว่าเสรีภาพในทางประชาธิปไตยนั้น ยังอาจจะกระทำกันไคล่ล่ำมาก เสรีภาพในการกระทำของแต่ละคนที่มีอิสระอยู่ (ปลดปล่อย) ย่อมเป็นเสรีภาพที่อยู่ภายใต้กติกาเสถียร ทัศนคติ เป็นเสรีภาพที่ตามใจตนเองซึ่งอาจ เป็นพิษเป็นภัย เป็นการกำเริบสิทธิต่อกันและกันใด หากแต่ทางพุทธศาสนานั้น เสรีภาพแห่งหนึ่งที่ทุกคนมีได้เท่ากัน และต่างไม่เป็นที่พิษเป็นภัยต่อกัน ในการที่จะแสวงหาซึ่งเสรีภาพนี้ คือ เราทุกคนมีเสรีเต็มที่ที่จะไปสู่วิษณุภพ เป็นเสรีภาพที่ต้องพยายามอยู่เหนือกิเลสและเหนือใจของตนเอง คือ ทางประชาธิปไตยอาจกล่าวได้ว่า เป็นเสรีภาพทางการกระทำและความคิด หากแต่ทางพุทธศาสนาเป็นเสรีภาพทางใจมากกว่า

4.4 สมมติฐานของเสรีภาพในปรัชญาประชาธิปไตย

ลักษณะสำคัญของปรัชญาประชาธิปไตยที่เชื่อในความเป็นอิสระและเสรีภาพของมนุษย์นั้น เนื่องมาจากศรัทธาในความสามารถและสติปัญญาของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์สามารถใช้เหตุผลในการเลือกตัดสินใจ ตกลงใจ ซึ่งหมายถึงว่า คนเราต้องผูกพันรับผิดชอบในสิ่งที่ตนได้กระทำลงไปแล้ว การที่ปรัชญาประชาธิปไตย ใช้วิธีการหาข้อเท็จจริงโดยถือหลักการวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดความคิดสนับสนุนให้ทุกฝ่ายเกี่ยวข้องกับปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ ให้มีการเสนอข้อเท็จจริง เหตุผล และความเห็นส่วนตัวอย่างเต็มที่ก่อนที่จะมีการร่วมกันตัดสินใจในปัญหานั้น ๆ และจากหลักการนี้ทำให้เกิดความคิดสนับสนุนเสรีภาพทางคานตาง ๆ เช่น เสรีภาพในการเลือกใช้ชีวิต เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการพูด การพิมพ์โฆษณา การประชุม การรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสมาคม ฯลฯ ทั้งนี้เพราะการแสดงความคิดเห็นเป็นสิ่งจำเป็น มีประโยชน์ เพิ่มพูนความรู้ ช่วยให้คนพบสังจธรรม

และขจัดความผิดพลาดได้ ดังเช่นที่ รูสโซ (Rousseau) นักปรัชญาประชาธิปไตยคนหนึ่งมีความเห็นว่า เสรีภาพนั้นเป็นธาตุแท้ของความเป็นคน รูสโซเขียนไว้ในหนังสือ "สัญญาประชาคม"¹ ว่า

การสละละทิ้งเสรีภาพเท่ากับเป็นการสละละทิ้งความเป็นคน เท่ากับ การยอมเสียสิทธิมนุษยชน และแม่แตหน้าที่ของเรา...การสละละทิ้งเช่นนี้ เป็นการขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์...การที่นำเอาเสรีภาพทั้งหลายออกไปจาก เจตจำนงของคนก็เท่ากับการนำเอาศีลธรรมไปจากการกระทำของคนนั่นเอง

นอกจากนี้ ยังมีนักคิดเกี่ยวกับเรื่องเสรีภาพ และความมีเหตุผลของมนุษย์อีกผู้หนึ่ง คือ จอห์น สจวต มิลล์ (1806-1873) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับอิสรภาพของมนุษย์ไว้ในหนังสือ "เสรีภาพ" (On Liberty)² มิลล์ เห็นว่า รัฐไม่มีสิทธิเข้าไปแทรกแซงชีวิตส่วนตัวของบุคคล และแม้มีสิทธิเข้าไปแทรกแซงในกิจกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลใดก็ตามก็ต้องมีเงื่อนไขคือ ต้องถือหลักอรรถประโยชน์ (Utility)³ คือ หลักที่ให้ความสุขมากที่สุด ต่อคนจำนวนมากที่สุด เพราะฉะนั้นแล้วเราจะเห็นได้ว่า ความคิดมิลล์มาจากรากฐานความเชื่อที่ว่า คนทุกคนรู้จักเหตุผล รู้จักว่าอะไรดี ไม่ดี เป็นผลประโยชน์ของตัวเอง หรือทำให้ตนมีความสุขมากที่สุด จะเห็นได้ว่าแนวคิดพื้นฐานประชาธิปไตยเช่นของมิลล์นี้ ให้ความเชื่อมั่นในสติปัญญาของมนุษย์ที่จะรู้จักใช้เหตุผลประกอบการตัดสินใจด้วยตนเองอย่างมาก

อนึ่ง มิลล์สนับสนุนเสรีภาพทางความคิด และการถกเถียงแสดงความคิดเห็นมาก ได้เขียนไว้ในหนังสือ "เสรีภาพ" ว่า

¹Jean Jacques Rousseau, "The Social Contract," in Modern Political Thought, ed. by William Ebenstein (New York : Rinehart & Company, 1954), p. 149.

²Mill, op.cit., p. 59.

³ดูเพิ่มเติมใน วิทย์ วิศทเวทย์, op. cit., p. 89-102.

ถ้าคนทั้งหมดยกเว้นคน ๆ เดียว มีความเห็นอย่างเดียวกัน แต่คน
เพียงคนเดียวมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป คนทั้งหมดก็ไม่มีสิทธิที่
จะอ้างไม่ให้คน ๆ นั้นไม่ออกความเห็น เช่นเดียวกันกับในกรณีของคน ๆ
เดียวมีอำนาจมากที่ไม่อาจอ้างสิทธิที่จะไม่ให้ผู้อื่นออกความเห็นได้¹

มิลล์ ให้ทัศนะว่า ทุกคนมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนโดยเสรีและควร
แสดงควยเพราะถ้าผิดจะได้เข้าใจใหญ่ ถ้าถูกจะได้เป็นประโยชน์ แก่สิ่งที่ผิดมาสู่
ความจริงได้ การที่เราจะไปปฏิเสธไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นนั้น ก็เท่ากับ
เราคิดว่าความคิดเห็นของบุคคลอื่นผิด และเท่ากับไปสมมติว่าความคิดของตนนั้นเป็น
ความคิดที่แน่นอนสมบูรณ์ที่สุด หากแต่ความเป็นจริงนั้น ความคิดเห็นในแต่ละยุคแต่ละ
สมัยก็มักจะเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ ความคิดที่เบื่ที่ยอมรับในปัจจุบันอาจถูกปฏิเสธ
ในอนาคต เหมือนที่ความคิดที่ยอมรับกันในอดีตได้ถูกปฏิเสธแล้วในปัจจุบันในระบบ
ประชาธิปไตย ตามทัศนะของมิลล์ รัฐบาลไม่ควรจะยึดเยี่ยความคิดใดให้กับราษฎร
นอกจากจะแน่ใจจริง ๆ ว่า เป็นความคิดที่ถูกต้อง เพราะเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและ
ราษฎร เองที่จะคิด และกระทำใ้ได้มาซึ่งความคิดที่ถูกต้อง² ซึ่งในประเด็นนี้ เรา
จะเห็นได้ว่า ความคิดของมิลล์ ออกจะแตกต่างไปบางจากความคิดของล๊อค ทั้งนี้
เพราะล๊อคนั้น เชื่อในความเป็นอิสระเสรีภาพของมนุษย์มาแต่โดยธรรมชาติ เชื่อว่า
มนุษย์มีเหตุผลสติปัญญา ที่จะคัดเลือก สิ่งที่มีประโยชน์ให้กับตนเองได้ และถือเป็น
สิทธิทางธรรมชาติที่บุคคลพึงต้องคิด เลือก กระทำด้วยตัวของบุคคลเอง จึงไม่ยอมรับ
ในทัศนะความคิดที่จะให้รัฐบาล เป็นผู้กำหนดหรือบัญญัติความคิดให้กับราษฎร แม้จะ
พิจารณาอย่างรอบคอบว่าเป็นความคิดที่ถูกต้อง ดังเช่นที่มิลล์ยอมรับก็ตาม ดังนั้นเรา
จึงเห็นได้ว่า แม้ทั้งสองจะเป็นนักปรัชญาประชาธิปไตย แม้ทั้งสองจะเน้นในความเป็น
อิสระเสรีภาพ แต่ทว่าในรายละเอียดปลีกย่อยแล้ว ต่างก็ยังมีข้อแตกต่างกันออกไป

¹J.S. Mill, "On Liberty," in Modern Political Thought
ed. by William Ebenstein (New York : Rinehart & Company, c.
1954), p. 165.

²Ibid., p. 166.

ซึ่งการที่จะเลือกยอมรับ ปฏิบัติตามแบบของใครนั้น ผู้เขียนคิดว่าขึ้นอยู่กับวิจารณ์สภาพแวดล้อมและสถานการณ์ของประเทศ ผู้นำ และบุคคลในแต่ละประเทศ ที่จะนำความคิดเหล่านี้ไปปรับปรุงให้เหมาะสม

เจฟเฟอร์สัน (Jefferson)¹ เป็นนักคิดอีกผู้หนึ่งที่เชื่อว่าในระบบประชาธิปไตย ควรให้มีเสรีภาพในการคิด การพูด เพราะจากการที่มีความคิดแตกต่างกันมากมายหลากหลายกันที่สุดจะทำให้ได้ความคิดที่บริสุทธิ์และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แม้ว่าจะดูยุ่งวุ่นวายสับสนบ้าง ในระยะแรก ๆ ก็ตาม เจฟเฟอร์สันเชื่อว่าการใหม่ย่อมมีอิสระค่านิจใจและการพิมพ์สื่อสารต่าง ๆ จะทำให้ทุกคนมีความพร้อมที่จะเสียสละตัวเองเพื่อผู้อื่น ทรายเทาที่เราสามารถคิดอย่างอิสระ สามารถจะทำและ

¹Thomas Jefferson, "The Natural Rights of Man," in The Democratic Revolutions ed. by Charles M. Sherover (New York : Washington Square Press, c. 1974), pp. 254 - 263.

บุคคลที่เราคิดได้ เมื่อนนสภาพของมนุษย์จะมีแทรกหน้าไปในช่วงที่สั้นๆ แต่จากนั้นก็อิสระเสรีภาพ
 เหล่านั้นเสีย มนุษย์จะมีแต่เสื่อมดอยหรือหยุกความก้าวหนา เพราะเมื่อมีการกีดกันอย่างอิสระก็มีการ
 ถกเถียงที่อิสระ เมื่อมีการถกเถียงที่อิสระจะทำให้เราสามารถได้ความคิดที่ถูกต้องที่สุด สามารถคิด
 ความคิดที่ผิด ๆ หรือที่อยู่ศีลธรรมออกไปจากสังคมได้ ทำให้สังคมพ้นจากความตึงเครียดและกดดัน

นั่นคือ เสรีภาพทางความคิดจะใหญ่ถูกต้องใจของมีสิ่งช่วย คือ ต้องเปิดให้มีการถกเถียง
 กันได้ เพราะโดยการถกเถียงนี้เองที่ทำให้ความคิดหรือการปฏิบัติที่ผิด ๆ ใดค่อย ๆ แก้ไขมาสู่ความ
 จริง และความถูกต้องมากขึ้น ดังนั้นจึงถือได้ว่า กฎแห่งสำคัญประการหนึ่งของปรัชญาประชาธิปไตย
 ก็คือ "ความโน้มเอียงที่จะมีการถกเถียงกันได้ และความสามารถในการถกเถียง" จากการถกเถียง
 ทำให้ได้ปัญญา ความฉลาดซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะหาได้โดยวิธีอื่น ๆ ในปรัชญาประชาธิปไตยเราจึง
 ต้องเปิดใจให้ตัวเราคนต่อการฟังความคิดเห็นของผู้อื่น แม้ในแง่กีดกันตัวเราหรือความคิดเห็นของเรา
 ควรเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้แสดงความคิดเห็น เพราะไม่มีวิธีใดที่เราจะเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้
 ทั้งหมด ถ้ามีใจจากการที่รับฟังความคิดเห็นหรือมองจากแง่มุมต่าง ๆ ของบรรดาบุคคลที่แตกต่างกัน
 ออกไป ดังนั้นในปรัชญาประชาธิปไตยจึงเปิดให้มีการอภิปราย ถกเถียงปัญหาในประเด็นต่าง ๆ
 เช่น การอภิปรายถกเถียงกันในสภาระหว่างผู้แทนราษฎรด้วยกันเอง ตลอดจนผู้แทนราษฎรกับรัฐบาล
 หรือมาในระดับการ เปิดอภิปรายขบถกถกปัญหาที่ระหว่างบุคคลต่อบุคคล สื่อมวลชนอะไรต่าง ๆ
 จากการที่มีการถกเถียง อภิปรายกันได้เช่นนี้ เท่ากับว่าทางประชาธิปไตยนั้นคำนึงในความคิดเห็น
 ของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ คือ เคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เชื่อว่าความคิดเห็นของปัจเจก
 บุคคลมีค่าและมีประโยชน์ต่อประเทศชาติได้ ทั้งนี้เพราะมีที่ถกถกกันแต่คนแล้ววาททุกคน เป็นเจ้าของ
 อำนจอธิปไตย ทุกคนมีส่วนมีเสียงในการปกครอง และเมื่อความคิดเห็นส่วนใหญ่ไม่ตรงกัน เพราะ
 เป็นไปไม่ได้ที่ทุกคนจะมีความคิดเห็นพ้องต้องกันในทุกกรณี ยิ่งมากบุคคล การตกลงทักสินใจอะไร
 ก็ยิ่งทำได้ยากลำบากขึ้น ในกรณีเช่นนี้ทางปรัชญาประชาธิปไตยจึงให้มีการลงประชามติ ทั้งนี้เพราะ
 คั้งที่กล่าวแล้ววาทปรัชญาประชาธิปไตยวางรากฐานอยู่บนความเชื่อที่ว่าคนธรรมดาทั่ว ๆ ไปก็มี
 ปัญญา ความฉลาด สามารถอยู่ในตัว และเชื่อว่าคนพวกนี้รู้ถึงความต้องการของพวกเขาตัวเอง
 ว่าต้องการอะไร เท่าไหน เพียงใด ดังนั้นจึงเชื่อว่าจากการถกเถียงกันจะก่อให้เกิดเสรีทางความ
 คิด ให้เราสามารถคัดเลือกความคิดที่ดีที่สุด ถูกต้องที่สุด ทำให้รัฐบาลและผู้บริหารประเทศได้แก่
 ถูกจุดในความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งเมื่อกลับมาพิจารณาในทางพุทธศาสนา เราจะ
 พบได้ถึงลักษณะหาที่เหล่านี้ พุทธศาสนาให้เสรีภาพแก่พุทธศาสนิกชนทั้งในด้านการคิด ความเชื่อ

การแสดงเหตุผล การเสนอข้อคิดต่าง ๆ พุทธศาสนาสอนมิให้บุคคลเชื่อใครง่าย ๆ แม่แต่คำบอกเล่า
 ของศาสดา หรือ อาจารย์ผู้สอนต่าง ๆ มิได้สอนให้ทุกคนต้องเดินตาม เชื่อตามที่ได้รับการบอกเล่า
 หากแต่ต้องการให้ใช้เหตุผลขบคิดของตัวเอง การจะกระทำตาม ปฏิบัติตาม ให้เป็นจากการคิด
 คัดลึนใจ และใช้วิจารณ์ญาณของตัวเอง นอกจากนี้ยังให้เสรีภาพแก่ทุกคนที่จะโต้แย้ง ชักถาม มิได้
 สันนิษฐานให้ต้องยอมรับสิ่งที่ตนมิได้เห็นด้วย หากแต่พุทธศาสนาสันนิษฐานให้มีเสรีภาพทางการคิด
 (โยนิโสมนสิการ) และเลือกแบบแผนที่ดีกว่าตนเอง (ธมมวิจย) จึงมีปรากฏคำสอนของพระพุทธเจ้า
 ใน "กาลามสูตร" หรือ "เกสปุตกสูตร"¹ พระองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า

ดูก่อนกาลามชนทั้งหลาย ก็ควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะเคลือบแคลงสงสัย
 มา เกิดทานทั้งหลาย ทานทั้งหลายอย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา
 อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบ ๆ กันมา อย่าได้ยึดถือโดยที่น้าช่าวว่า ได้ยิน
 อย่างนี้ อย่ายึดถือโดยอ้างตำรา อย่าได้ยึดถือโดยที่เขาเอง อย่าได้
 ยึดถือโดยกาคคะเน อย่าได้ยึดถือโดยตรึกตามอาการ อย่าได้ยึดถือโดย
 ขอบใจว่าคงกันกับทัญญูของตัว อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าบุคคลสมควรจะ
 เชื่อได้ อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา เมื่อใดท่าน
 ทั้งหลายพึงรู้อยู่ด้วยตนเองว่า ธรรมเนียมนี้เป็นอกศัล ธรรมเนียมนี้มีโทษ ธรรมเนียม
 เหล่านี้ผิดก็เคียน ธรรมเนียมใดไรสมาทานใหม่บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อสิ่งไม่
 เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์ เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละธรรมเนียมเหล่านั้นเสีย

อนึ่ง การที่ปรัชญาประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้ หนังสือพิมพ์ สื่อมวลชน ผู้แทนราษฎร
 ประชาชน ได้มีโอกาสเปิดอภิปราย วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล และนโยบายของรัฐบาลได้นั้น โดยมี
 ขอแม่เพียงว่าต้องเป็นกรณีเพื่อออก มีไรเพื่อทำลาย ก็เหมือนกับที่ทางพุทธศาสนาได้บัญญัติอนุญาต
 ไว้คั้งมีปรากฏอยู่ในปวารณสูตร สังขตคณิกาย สกาดวรรค² มีกล่าวไว้ว่า ในวันปวารณา คือ
 วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ มุทพาราม ซึ่งนางวิสาขาถวาย
 ไถลกรุงสาวกัตถิ มีพระอรหันตสาวกประมาณ 500 รูป รวมประชุมอยู่ด้วย ตามประเพณีทางพระ

¹ สุต. อัง. ทิก. 20/505/214 - 215.

² สุต. ส. สกาด. 15/744/265.

วินัย เมื่อถึงวันปวารณาถึงกษัตริย์ที่หนึ่งประชุมในพิธีกรรมจะทองกล่าววาทาอนุญาตให้ผู้นวนกล่าว
 ตกเศียนโค โดยถือวาทการวาทกล่าวตกเศียนกันนั้นเป็นทางทำให้เกิดความเจริญ และขณะที่ประชุม
 อยู่ ณ กลางแจ้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าโคตรงปวารณา คือ อนุญาตให้กษัตริย์ทั้งหลาย ทักทวงการ
 กระทำทางกาย และทางวาจาของพระพรของโค

จากตัวอย่างนี้ เราจะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงให้สิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค กับทุก
 บุคคลในการแสดงความคิดเห็นได้ ถ้าเป็นการแสดงความคิดเห็นในทางที่ดีงาม เจริญยิ่งขึ้น ให้
 สิทธิในการวิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็น และการปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคล และแม้แต่
 ต่อตัวพระองค์เองก็มีโคตรงละเวน

นอกจากนี้ การที่ปรัชญาประชาธิปไตยให้เสรีภาพทางความคิดเป็นสาระสำคัญ และ
 ให้เรายอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นที่ต่างจากของตน โดยใช้การตัดสินใจด้วยเหตุผลของ
 ตัวเรานั้น อาจเทียบโคกับที่พุทธศาสนาสอนไว้ว่า การตัดสินใจสุดท้ายนั้นต้องเป็นจากตัวเรา จาก
 การใช้เหตุผลของเรา ไม่ใช่จากการโครับแรงกระตุ้น (affect) จากภายนอก สาเหตุภายนอก
 เป็นเพียงข้อมูล (data) ที่จะให้เราได้ตัดสินใจและเง้นเถาเราพิจารณาให้ที่จะเห็นโคว่าพุทธศาสนา
 โคพยายามสอนเน้นให้คนละกิเลส ชำระจิตใจให้สะอาด บริสุทธิ์ พ้นจากภายในออกไป เพราะ
 ฉะนั้นโคได้รวมเข้ากับการใช้เหตุผลที่ดี ความคิดและทุกอย่างที่ออกมาจากจิตใจ เช่นนี้จะ เป็นความ
 คิดที่ "บริสุทธิ์" มากกว่าความคิดที่เป็นแบบประชาธิปไตยล้วน ๆ ที่อาศัยแต่เพียงการคิดตามหลัก
 เหตุผล ไม่โครวมเง้นศีลธรรมทางจิตใจ (morality) โค ๆ เข้าไปด้วย

4.5 ความจำกัดของเสรีภาพ

มนษย์เป็นสัตว์การเมือง ดังนั้นโคว่าอิสรภาพและเสรีภาพ จึงเป็นคำที่เราโคแสดง
 นัยในการสัมพันธ์โคระหว่างมนษย์โคมนษย์ แต่อิสรภาพที่มนษย์สามารถประสมนั้น อาจพบโคใน
 ความผูกพันทางสังคม ก็โค ในสังคมที่เราโคกระทำสัญญาคอกันชนเท่านั้น มนษย์จึงสามารถจะโคมรส
 ของเสรีภาพและอิสรภาพโค ยิ่งกว่านั้นมนษย์แต่ละคนจะโคมรสเสรีภาพและอิสรภาพโคเต็มที่โคเมื่อ
 แต่ละบุคคลโคมีความรับผิดชอบในตัวเอง ความรับผิดชอบส่วนบุคคลนั้น ไม่อาจจะโคมาหรือทำให้เกิด
 ขึ้นโคโดยการบังคับด้วยอำนาจ เงินทองหรือโคโยโครงสร้างของกฎหมาย สังคม หรืออะไร หากแต่
 โคมาโคโดยการปฏิบัติ โคการตระหนัก ยอมรับของโค เจกบุคคลเองมากกว่า ซึ่งนั้น เราจะเห็น

ไคว่หลักการพุทธศาสนาช่วยในการพัฒนาความรับผิดชอบส่วนบุคคลได้ดีกว่าและไคว่ผลมากกว่า
ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีการตระหนักเข้าใจ ปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นการพัฒนาจากภายใน
(จิตใจ) ออกไปสู่ภายนอก คือ สังคม ประเทศชาติ โลก เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในแง่ของประชาธิปไตย แม้จะเป็นความจริงที่ว่า "วิญญาณแห่ง
เสรีภาพ จะแสดงออกถึง การปรับปรุงให้ดีขึ้น" หรือของความก้าวหน้าของประเพณี วัฒนธรรม
หรือสิ่งต่าง ๆ หากแต่ว่าไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป เพราะบางครั้งการปลดปล่อยหรือให้เสรีภาพมากเกินไป
ไปอาจให้ผลเป็นตรงกันข้ามได้ ดังนั้นอิสรภาพต้องมีการจำกัด เพราะถ้าไม่มีการจำกัดแล้ว จะก่อให้เกิด
ความวุ่นวายสับสนในสังคม ทำให้ความตกลงใจของคนกลมน้อย เสียงข้างน้อยไม้อาจจะบรรลุ
ผลได้ หรือมีคตินั้นเสรีภาพของคนอ่อนแออาจจะถูกกดขี่โดยคนแข็งแรงกว่าได้ นั่นคือ อิสรภาพตาม
ธรรมชาติจะทำให้เกิดการก้าวภายในกิจกรรมของกันและกันอย่างไม่ชอบเขตจำกัด เพราะกิจกรรม
และวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคลนั้นไม่สอดคล้องกันหมด และเพราะแต่ละบุคคลมักจะประเมินคุณค่า
ในจุดหมายต่าง ๆ ของตนไวสูง เชนว่าจะต้องได้รับความยุติธรรม ความสุข ความมั่นคง หรือความ
เสมอภาค และพรอมกันนั้นก็มักจะกดคณิตาต่าง ๆ ในความสนใจของบุคคลอื่น หรือแม้แต่อิสรภาพ
ของบุคคลอื่นในนอยลง เพราะฉะนั้นถ้าภาวะการเป็น เชนนี้ เราจะไม่สามารถสร้างความร่วมมือ
หรือการอยรวมกันในสังคมไคว่อย่างสงบสุข จึงจำต้องให้มีการจำกัดขอบเขตของ "การกระทำอย่าง
อิสระ" ไคว่กฎหมาย แทกควรที่จะให้มีการกำหนดขอบเขตที่แน่นอนของความอิสระส่วนบุคคลไคว่
ควย เพราะถ้าความอิสระส่วนบุคคลไม่ได้รับการอนุญาตให้กระทำแล้ว เจตจำนงของ
ปัจเจกบุคคลจะพบว่าตัวของตัวเองนั้นมีแนวทางที่แคบเกินไปต่อการพัฒนาให้สมรรถภาพทาง
ธรรมชาติของไคว่พัฒนาไคว่ไปสู่จุดหมายต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ถูกต้อง คิงาม และกึ่งสิทธิ์
คิงั้นขอบเขตจำกัดคนควรที่จะให้อยู่กึ่งกลางระหว่างชีวิตส่วนตัว และอำนาจหน้าที่ในทางส่วนรวม
เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่พึ่งพาอาศัยเกยวของกัน ไม่มีใครที่จะมีชีวิตส่วนตัว 100 % ไคว่ที่ไม่
ไปเกยวของกับชีวิตของบุคคลอื่น คิง่ากล่าวทว่า "เสรีภาพของปลาใหญ่ คือ ความตายของปลา
เล็ก"¹

¹Berlin, op. cit., p. 178. "Freedom for the pike is death of the minnows."

นั่นคือเสรีภาพของบุคคลหนึ่ง เป็นความจำกัดหรือบีบคั้นของอีกบุคคลหนึ่ง เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องให้มีการประนีประนอมทางการปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นลอค (Locke) อัดัม สมิท (Adam Smith), มิลล์ (Mill)¹ ต่างก็ถือว่าทางที่จะรักษาความก้าวหน้าหรือสมดุลในสังคม คือต้องพยายามรักษาขอบข่ายของชีวิตส่วนตัวให้กว้างไว้พอสมควร ขอบข่ายนี้รัฐหรือผู้มีอำนาจหน้าที่ใด ๆ ไม่อาจจะเข้าไปก้าวกายได้ ส่วน ฮอบบ์ (Hobbes)² นักกึกกัว และพวกถอยหลังเขากลอง (reactionary thinkers) ต่างก็เห็นตรงกันขามว่า วิธีทางที่จะป้องกันไม่ให้ มนุษย์ทำลายล้างซึ่งกันและกัน หรือวิธีทางที่จะป้องกันไม่ให้ชีวิตสังคมกลายเป็นชีวิตของสัตว์ป่าควรราย ปาเถื่อน ก็คือว่า ต้องมีการป้องกัน และให้มีการเพิ่มการบังคับควบคุมในส่วนกลางให้มากขึ้น และลดเสรีภาพของปัจเจกชนให้น้อยลง หากแต่ทั้งสองฝ่ายก็เห็นพ้องกันว่า ในบางส่วน บางลักษณะ ของความมีอยู่ของมนุษย์จำเป็นต้องให้เป็นอิสระจากการบังคับควบคุมของสังคม ถ้าต้องการ ใค้ขอว่าเป็นประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตามอิสระภาพของปัจเจกบุคคลนั้นเมื่อจะมีไค้อย่างไรชอบเขตจำกัด ต้องมีการจำกัดบางในบางลักษณะ นั่นคือ ต้องมีการประนีประนอมกันให้ออกมาในรูปที่ เหมาะสม ไม่มากนักอยไปในแต่ละฝ่าย เพราะฉะนั้นเห็นเราจึงเห็นไค้วาคำสอนในเรื่องมรรธินาปฏิบัติ หรือ ทางสายกลางของพุทธศาสนานั้นเขาไค้เป็นอยาคักบ่เรื่องนี้ หรืออาจพิจารณาเทียบไค้กับคำสอน ของพุทธศาสนา ในแง่ที่แนะให้เสรีภาพในการตัดสินใจ ทกลงใจกระทำสิ่งต่าง ๆ หากแต่ก็มีขอบเขต จำกัดเช่นกัน เช่น มีวินัย ข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ อันถือเป็นกฎเป็นหลกที่จะจำกัดเสรีภาพของบุคคล เป็นคน

อิสระภาพส่วนบุคคลที่รัฐจำเป็นต้องสงวนรักษาไว้ นี้หมายถึง อำนาจของปัจเจกบุคคล ที่จะไค้ไค้อาหารที่พอเพียง ที่พักอาศัยและเสื้อผ้าเพื่อทำให้ตัวเขามีสุขภาพที่ดี และไค้ไค้ได้รับความรู้ มาบำรุงสมองให้อยู่ในสภาวะที่พ้นจากความเพี้ยนของตัวเอง หรืออาจจำกัดความไค้ให้สั้นไค้ว่า อิสระภาพส่วนปัจเจกบุคคลนี้หมายถึง การไค้มีโอกาศที่จะพัฒนาสมรรถภาพของตัวเอง และสามารถ

¹ Ibid.

² Ibid., p. 179.

ทำให้ตัวเองได้รับในสิ่งที่ตนปรารถนา ในแง่เป็นนิยามของคำอิสรภาพในแง่สัมพัทธ์ (relative term) เพราะเฉพาะคนรวยเท่านั้นที่จะสามารถบริโภคได้ในสิ่งที่พวกเขาปรารถนา ไม่ว่าจะเป็
 งบประมาณหรือความสะดวกสบาย และมีอิสรภาพจากการที่จะบึ้งหลังเล็กน้อยต่องานส่วนตัวของ
 บุคคลอื่นอาจจะเข้ามาขวางอยู่ในวิถีทางของเขา เพราะฉะนั้นในแง่ คนจนมีอิสรภาพในวงจำกัด
 มาก เช่น สำหรับคนที่หาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องจากคางจาง อิสรภาพของพวกเขาไม่ได้หมายถึงอะไร
 พิเศษนอกเหนือไปจากอิสรภาพที่จะดำเนินชีวิตไปตามวิถีของความอดอยาก ดังนั้น ความไม่เสมอภาค
 ในรายรับ นำมาสู่ความไม่เสมอภาคในอิสรภาพของปัจเจกบุคคล และนี่เป็นความไม่เสมอภาคใน
 อิสรภาพของปัจเจกบุคคล ที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือระหว่างคนรวยและคนจน ดังนั้นเราอาจพิจารณาได้
 ว่า ความยุติธรรมจริง ๆ ในสังคมประชาธิปไตยนั้นไม่มี แม้จะมีความยุติธรรมทางกฎหมาย หาก
 แต่ในความเป็นจริงไม่มีความยุติธรรม เมื่อไม่มีความยุติธรรม ความเสมอภาคจริง ๆ จึงไม่มี
 นั่นคือ ความเสมอภาคจริง ๆ ทางโลกไม่มี มีแต่ความเสมอภาคที่ระบุเป็นตัวอักษรในกฎหมาย
 ดังนั้นหากจะให้มีเสมอภาคจริง ๆ เกิดขึ้นได้ ต้องมาจากตัวบุคคลแต่ละคน ถ้าบุคคลมีจิตใจที่
 รักความยุติธรรม ไม่เห็นแก่สินจ้างรางวัล พยายามจิตใจให้ถึงที่สุด เห็นในสิ่งดีงาม ถูกต้อง เมื่อนั้น
 ความยุติธรรมจริง ๆ อาจมีได้ และความเสมอภาคอาจเกิดขึ้นได้จริง ๆ ในทางปฏิบัติ และลักษณะ
 การเช่นนี้มีได้โดยทาง "ธรรมาธิปไตย" ก็จะเห็นได้ว่า ถ้าหลักการพุทธศาสนาเป็นที่เข้าใจถูกต้อง
 และปฏิบัติตามได้อย่างแท้จริง ความยุติธรรมจะมีได้ในตัวบุคคล และจากตัวบุคคลจะแผ่ขยายไปสู่
 ความยุติธรรมในสังคม ประเทศชาติ ต่อไป

อย่างไรก็ตาม แมตทิธิและเสรีภาพจะเป็นลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของปรัชญา
 ประชาธิปไตย หากทว่ามีข้อความจำเป็นเบื้องต้นที่สุดสำหรับทุกคน ดังเช่นที่ เอบ์สไตน์
 (Ebenstein) และนักวิจารณ์ชาวรัสเซีย คือ เบลินสกี (Belinsky) ต่างก็เชื่อว่า เสรีภาพมีได้
 เป็นเพียงจุดหมายอย่างเดียวที่มนุษย์ต้องการ หากทว่าการให้สิทธิทางการเมือง หรือการไม่เข้า
 ไปสอดแทรกยุ่งเกี่ยวของรัฐต่อบุคคลผู้ซึ่งไปการศึกษา ไม่ได้รับการอบรมมาอย่างพอเพียง หรือบุคคล
 ที่บกพร่องทางจิตใจ ฯลฯ กลับยิ่งทำให้สภาพของเขาเหล่านั้นยิ่งลำบากมากขึ้น เพราะบุคคลเหล่านั้น
 ต้องการความช่วยเหลือทางการแพทย์ การศึกษา ก่อนที่จะสามารถเข้าใจและไขประโยชน์จากการ
 ที่ได้เพิ่มอิสรภาพ เพราะฉะนั้นสิ่งแรกที่ตองคำนึงคือ "สถานการณ์" เหมือนที่นักเขียนหัวรุนแรง
 คนหนึ่งในศตวรรษที่ 19 ของรัสเซีย ได้ประกาศออกมาว่า "อิสรภาพของปัจเจกบุคคลนั้น ไม่ได้

เป็นความต้องการขั้นแรกของคนเสมอไป¹ หรือที่มักกล่าวว่า "เสรีภาพของอาจารย์ในออกฟอร์ด แตกต่างจากเสรีภาพของชาวนาอียิปต์"² คือ ชาวนาอียิปต์นั้น "ต้องการ" เสรีภาพ ยารักษาโรคกอนมากกว่าจะต้องการ เสรีภาพส่วนบุคคล หากทว่าเสรีภาพอย่างน้อยที่สุดที่เขาต้องการในวันนี้ กับเสรีภาพอย่างมากที่สุดที่เขาต้องการในวันพรุ่งนั้น เป็นเสรีภาพชนิดเดียวกันกับที่ศาสตราจารย์นักคิดป็น หรือ เศรษฐีทั้งหลายต้องการ นั่นคือว่า ต้องการปัจจัยความพรั่งพร้อมทางค่าง ๆ กอน เช่น ความพรั่งพร้อมของสถานการณ สถาปแนวคดลอมห่งคานวักดและตัวบุคคล "คุณภาพ" ของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญต่อการตัดสินใจกระทำสิ่งต่าง ๆ จะอาศัยแต่ปริมาณอย่างเดียวไม่พอ เพราะปริมาณคนหมู่มากที่ขาดคุณภาพอาจทำการตัดสินใจผิดพลาดหรือตกเป็น เครื่องมือของกลุมบุคคลใด กลายเป็นฝูงชนที่ขาดระเบียบ เหน็ด (mob) ฉะนั้นคุณภาพของบุคคลจึงเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงอย่างมากในเรื่องของอิสรภาพนี้ เพื่อให้เป็นการใช้อิสรภาพที่ถูกคอง เหมาะสมกับกาลสถานที่ คั้งนั้นจึงเท่ากับว่าเสรีภาพต้องมีการจำกัด มิใช่จะมีได้โดยไมต้องคำนึงถึงสิ่งใด ๆ

อนึ่ง เมื่อกลับมาพิจารณาในทางพุทธศาสนา เราจะพบว่าพุทธศาสนาแบ่งเสรีภาพออกเป็นได้ใน 2 ลักษณะ คือ เสรีภาพทางคานโลกคตรระอันถือเป็น เสรีภาพที่มนุษย์ทุกคนพึงมีได้เทากัน เป็นเสรีภาพทางใจ นั่นคือ ทุกคนมีเสรีภาพเทากันที่จะไปสพพระนิพพาน เป็นเสรีภาพที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน ทุกคนไม่ว่าจะเป็นใคร เพศ วัย ฐานะ วรณะใด ค่างมีสิทธิเทากันที่จะเลือกกระทำและนำคนไปสู่วัดแห่งพระนิพพาน ในหนทางแห่งเสรีภาพที่จะไปสู่จุดหมายอันประเสริฐของชีวิตคนจะมกแต่เพียงกิเลส คัดหา ที่จะป็นคัวขวางกั้น เหนียวรังจิตใจทำให้เราคกเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้ แทนที่จะเป็นไท และมีเสรีภาพเต็มที่ คั้งนั้นจึงอาจจะกล่าวคดในอีกนัยหนึ่งได้ว่า คัวการจำกัดเสรีภาพในลักษณะนของพุทธศาสนา ก็คือ กิเลส คัดหาทั้งหลาย แมว่าในความเป็นจริงนั้นจะเป็นการจำกัดในลักษณะที่คัวของเราเป็นผู "ยอมจำนน" เองก็ตาม

¹Berlin, loc. cit.

²Berlin, loc. cit. "Freedom for an Oxford don is a very different thing from freedom for an Egyptian peasant."

ส่วนเสรีภาพในอีกนัยหนึ่งของพุทธศาสนาคือเป็นเสรีภาพในแง่ทางโลก ได้แก่ เสรีภาพ "ที่จะเลือก" กระทำสิ่งต่าง ๆ ในนัยพุทธศาสนาให้เสรีภาพแก่บุคคลทุกคนอย่างเต็มที่ ที่จะเลือกกระทำ และตัดสินใจในวิถีทางที่ตนเห็นว่าเหมาะสม ถูกควร พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ เสรีภาพแก่ทุกคนเท่าเทียมกันในการที่จะกระทำตัวของตัวให้ดีขึ้น หรือ เลวลง ที่จะพาตัวไปสู่ความ สุข หรือ ความทุกข์ นอกจากให้เสรีภาพในการเลือกกระทำอย่างเต็มที่แล้ว พุทธศาสนายังให้เสรี ภาพในการคิด การพูดแก่ทุกคน ทุกคนมีสิทธิจะคิด จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ตามการพิจารณาตัดสินใจของ ตนเอง ไม่จำต้องเชื่อตามคำสั่งสอนของศาสดาหรือจากสิ่งใด ๆ ดังเช่นจะเห็นตัวอย่างจากพุทธพจน์ ในกาลามสูตร¹ หรือจะเป็นในแง่เสรีภาพในการพูด พุทธศาสนาคือเป็นศาสนาที่ให้เสรีภาพทาง การพูดอย่างเต็มที่ ให้สิทธิในการวิพากษ์วิจารณ์ โดยมีข้อแม้เพียงต้องเป็นการกระทำจากเจตนา จริงใจและบริสุทธิ์ เพื่อแก้ไขสิ่งที่ผิดใหม่ถูก โดยมีได้มีข้อยกเว้นแก่ตัวพระพุทธรูปของค ณะ จาก ตัวอย่าง การทรงอนุญาตในวันปวารณา³ ให้ภิกษุสงฆ์ทบทวนพิจารณาการกระทำของพระองค์ใดหาก เห็นมีสิ่งมิชอบมิควร เป็นต้น จากสิ่งเหล่านี้ เราจึงเห็นได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้เสรีภาพ แก่ทุกคนทั้งในด้านการพูด กระทำ และ ความคิด เหมือนดังเช่นที่ปรัชญาประชาธิปไตยถือการให้ เสรีภาพแก่บุคคลในรัฐเป็นปัจจัยสำคัญ

อย่างไรก็ตาม แม้พุทธศาสนาจะให้เสรีภาพแก่บุคคลทุกรูปทุกนามอย่างกว้างขวาง และเท่าเทียมกัน แต่มีข้อจะเป็นการให้อย่างปราศจากขอบเขตจำกัด เช่น พุทธศาสนาให้เสรีภาพ ทางการพูด ถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ได้ หากทว่าต้องเป็นไปในลักษณะ ดีเพื่ออก คือ ต้องเป็นการ พุควิพากษ์วิจารณ์ในทางก่อให้เกิดสิ่งถูกต้องดีงาม พูดถึงในทางที่มีเหตุผล ในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ มีใจเป็นการแย้งคำผิดที่เห็นโดยปราศจากเหตุผล หรือ เพื่อกล่าวโทษป้ายร้ายใคร เช่นเดียวกับ ในแง่ของเสรีภาพทางการคิด พุทธศาสนาให้เสรีภาพที่จะคิด หากทว่าต้องเป็นการคิดในขอบเขต ของความถูกต้องดีงาม มีเหตุผล มีใจเป็นการคิดเพื่อเห็น ไรสาระ หรือในแง่ของการกระทำ พุทธ ศาสนาจะให้เสรีภาพแก่ฆราวาสและภิกษุทุกรูปในการเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ หากทว่าก็มี การ วางข้อบังคับ ธรรม และวินัยข้อปฏิบัติต่าง ๆ ไว้เป็นขอบเขตจำกัดที่จะให้บุคคลได้ขบขัง และ

¹ คุรายละเอียดยกหนา 54

² คุรายละเอียดยกหนา 70

³ คุรายละเอียดยกหนา 70

ความประพฤติกรรมของตนให้อยู่ในแนวทางที่เหมาะสมสมควรทั้งยอมรับในกฎเกณฑ์ จารีตของสังคม
ที่บุคคลพึงต้องปฏิบัติตาม ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า เหตุผล ความถูกต้อง ธรรม และข้อวัตรวินัย
เหล่านี้ คือ สิ่งจำกัดเสรีภาพของบุคคลในทางพุทธศาสนา เช่นเดียวกับในทางปรัชญาประชาธิปไตย
ที่แม้จะให้เสรีภาพแก่ทุกคนอย่างเต็มที่ หากหากว่าเป็นเสรีภาพที่คงอยู่ภายในขอบเขตของ
"กฎหมาย"

อย่างไรก็ตาม แม้การให้เสรีภาพของปรัชญาประชาธิปไตยและพุทธศาสนาจะมี
ลักษณะพ้องกันในนี้ที่ว่า เน้นให้ความสำคัญกับเสรีภาพ หากแต่ขณะเดียวกันต่างก็มีข้อจำกัดของ
เสรีภาพที่คงอยู่ในกรอบของกฎหมายและธรรมะความถูกต้องเหมือนกัน แต่ประเด็นที่ต่างกันอัน
ควรสังเกตคือ ความจำกัดของเสรีภาพในทางปรัชญาประชาธิปไตยนั้น เป็นความจำกัดที่ เด็ดขาด
บุคคลจะฝ่าฝืนมิได้ การฝ่าฝืน หมายถึงความผิดที่จะต้องได้รับการลงโทษหนักเบาตามควรแก่กรณี
ที่มีกำหนดไว้ในตัวบทกฎหมาย หากทว่าในทางพุทธศาสนานั้น แม้มีข้อจำกัดเสรีภาพของบุคคลไว้
เช่น ระบุเป็นข้อวัตรปฏิบัติ เป็นธรรมวินัยต่าง ๆ นั้น แต่ข้อจำกัดเหล่านั้นขึ้นอยู่กับ การยอมรับ
ของปัจเจกบุคคลและปัจเจกสงฆ์ที่จะยอมปฏิบัติตามหรือไม่ นั่นคือ โดยหลักการแล้ว พุทธศาสนามี
การวางข้อจำกัดต่อการให้เสรีภาพเพื่อให้อยู่ในแนวทางที่เหมาะสมสมควร แต่ในทางการปฏิบัติ
นั้นขึ้นอยู่กับตัวบุคคล หากบุคคลไม่ยอมรับการลงโทษทางวินัย และข้อธรรม พุทธศาสนาก็ไม่มีวิธีการ
ลงโทษรุนแรงใด ๆ ที่จะกระทำต่อบุคคลผู้นั้นได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่าเป็นนัยที่แตกต่างกันไปบาง
จากของปรัชญาประชาธิปไตยที่นอกเหนือจากจะระบุเป็นข้อจำกัดในทางลายลักษณ์อักษรแล้ว ยังมี
มาตรการเด็ดขาดในทางการปฏิบัติที่จะลงโทษและกระทำอย่างจริงจังได้

อนึ่ง นอกจากมนคติทางปรัชญาประชาธิปไตยจะมีการให้เสรีภาพเป็นองค์ประกอบ
สำคัญแล้ว สิ่งจำเป็นที่คงควบคู่ไปกับเสรีภาพของประชาชนก็คือ "ความรับผิดชอบ" (respon-
sibility) เพราะหากปัจเจกบุคคลมีแต่เรียกร้องหาเสรีภาพโดยปราศจากความรับผิดชอบ
ต่อตนเอง ต่อการกระทำของตนเองและต่อสิ่งที่ตนได้เรียกร้องแล้ว สังคมจะมีแต่ความวุ่นวาย
สับสน ปราศจากความสงบสุข และอาจเป็นชนวนก่อให้เกิดจุกพร่องอันเป็นแง่ใจที่ต่อฝายที่มี
ความคิดเห็น และทัศนะการเมืองที่ตรงข้ามกับประชาธิปไตยอันเป็นเหตุให้เกิดความสับสนคลอนและ
ขาดเสถียรภาพทางการเมืองได้ ปัจจัยสำคัญในปรัชญาประชาธิปไตยจึงอยู่ที่บุคคลแต่ละคนจะต้อง
มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อบุคคลอื่น ต่อสังคม ประเทศชาติรู้จักยอมรับผิด และมองความผิด

ของตนเอง พิจารณาตนเองก่อนที่จะกล่าวหาหรือมองจับผิดบุคคลอื่น ในประเด็นนี้เราจะเห็นได้ว่า เป็นมีโนคติที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะสร้างใหม่บุคคลในระบบประชาธิปไตยไคร่ระหนัก คือ อาจกล่าวได้ว่า เป็นมีโนคติที่แฝงอยู่ในปรัชญาประชาธิปไตย เมื่อเราหันมาพิจารณาทางพุทธ ศาสนา เราจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าโคตรงเนนและสอนในเรื่องนี้ไว้อย่างแจ่มชัด คือ ทรงสอน ให้บุคคลยอมรับผิด มีความรับผิดชอบในการกระทำของตน หมั่นพิจารณาตรวจสอบการกระทำของ ตนเอง มองตนเองควยสายคา "เดียวกับ" ที่มองบุคคลอื่น อย่าเหลือเผื่ออกทิให้กับตนเอง ถึง พุทธพจน ทวา

"อุตุนา โจทยุตตาน "

จงเตือนตนควยตนเอง

"ปฏิปเส ตมุตตนา"

จงสงวนตนควยตนเอง¹

การโจมตีตนควยตนนั้นนับว่า เป็นสิ่งสำคัญมากต่อแนวปรัชญาประชาธิปไตย หรือต่อการที่เราจะเป็น นักการบริหาร นักการปกครองที่ดี เพราะหากเราไม่ยอมรับผิดในตัวเอง ในสิ่งที่เรากระทำ เรา ย่อมไม่อาจจะได้รับความไว้วางใจหรือไม่สมควรที่จะกล่าวโทษหาความผิดบุคคลอื่นได้ หากตัวเรา ไม่บริสุทธิ์ เราจะหาความบริสุทธิ์จากบุคคลอื่นได้อย่างไร หากตัวของเราไม่ทำตัวให้เป็นตัวอย่าง ที่ดีแล้ว เราจะสั่งให้บุคคลอื่น ให้ประชาชนในปกครองของเราทำตัวที่ดีได้อย่างไร พุทธศาสนาจึง สอนให้แก้ตนเองก่อน ถึงพุทธพจนที่ทรงตรัสไว้ในธัมมบท สกคณกปิฎก ว่า

อุตตานเมว ปฐมํ ปฏิรูปเป นิเวสเย

บุคคลพึงยังตนนั้นแหละให้ตั้งอยู่ในคุณอันสมควรเสียก่อน (พึงพราสอนผู้อื่นในภายหลัง)²

หลัง)

¹ ส.ต. ข. ๒. 25/35/55.

² ส.ต. ข. ๒. 25/22/30.

จากทั้งหมดข้างต้นนี้ คงจะทำให้เห็นถึงลักษณะที่เหมือนกัน ต่างกันและส่งเสริมกัน
และกันระหว่างปรัชญาประชาธิปไตยและพุทธศาสนาในเรื่องที่เกี่ยวกับความจ้ำจืดของเสรีภาพ
และความรับผิดชอบที่จำต้องควบคู่ไปกับเสรีภาพ